

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В
УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
Спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»

Савчин Микола Олегович

Керівник: Кужелев М.О.
д-р. економ. наук, професор

Рецензент: Нечипоренко А. В.
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	7
1.1. Основні принципи соціального захисту та їх роль в умовах воєнного стану.....	7
1.2. Характеристика системи соціального захисту в Україні.....	17
1.3. Нормативно-правове забезпечення системи соціального захисту в Україні.....	21
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	27
2.1. Аналіз фінансових наслідків війни для системи соціального захисту..	27
2.2. Оцінка змін у програмах соціального захисту та їх фінансові аспекти під час війни.....	36
2.3. Моделювання впливу бюджетних видатків на соціальний захист під час війни та їх оптимізація.....	43
Висновки до розділу 2.....	55
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	57
3.1. Зарубіжний досвід у фінансовому забезпеченні соціального захисту..	57
3.2. Стратегічні підходи до оптимізації фінансування соціальних програм під час війни.....	63
3.3. Пропозиції щодо вдосконалення системи соціального захисту громадян в умовах воєнного стану.....	69
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Україна проходить нелегкий етап своєї історії, в який вирішуються та формуються засади її подальшого існування. Виклики, які щодня кидає населенню війна створюють нові питання та вимагають пошуку відповідей. Соціальний захист населення є однією з ключових сфер, що дають можливість забезпечувати населення усім необхідним. З ростом числа вразливих груп ростуть і потреби у такому забезпеченні. Актуальність теми полягає в тому, що підтримка вразливих груп населення стає особливо важливою під час війни та потребує системного підходу до економічної політики та стратегій відновлення.

В умовах війни Україна намагається утримувати баланс на багатьох економічних напрямках, що стає дедалі складніше через тривалу війну. На тлі складної політичної та соціальної ситуації, що склалася в Україні внаслідок війни, питання фінансового забезпечення соціального захисту стає надзвичайно важливим і актуальним. Введення воєнного стану спричинює серйозні виклики для системи соціального захисту населення, вимагаючи комплексного підходу та здатності до ефективного управління фінансовими ресурсами. Ця кризова ситуація вимагає комплексного наукового дослідження з метою знаходження ефективних стратегій та рішень щодо забезпечення стабільності соціального захисту громадян.

Мета магістерської роботи – на основі системного підходу дослідити теоретичні засади формування фінансового забезпечення системи соціального захисту в Україні та запропонувати практичні рекомендації щодо забезпечення стабільності та підвищення якості соціальних послуг для населення.

Для досягнення поставленої мети було вирішено наступні **завдання**:

- проаналізовано основні принципи соціального захисту та їх роль в умовах воєнного стану;

- досліджено існуючу систему соціального захисту в Україні та нормативно-правову базу, що її регламентує;
- проаналізовано фінансові наслідки війни для системи соціального захисту України;
- розроблено економіко-математичну модель впливу бюджетних видатків на соціальний захист під час війни;
- досліджено зарубіжний досвід фінансового забезпечення соціального захисту в умовах динамічного середовища;
- запропоновано підходи до оптимізації фінансування соціальних програм в Україні в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є система фінансового забезпечення соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є комплекс методів та моделей фінансового забезпечення національної системи соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У магістерській роботі застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, що сприяли вирішенню завдань роботи: наукова абстракція (при обґрунтуванні категоріально-понятійного апарату дослідження); логіко-історичний і діалектичний (при групуванні теорій щодо бізнес-циклу); статистико-математичні для дослідження; метод порівняння і метод аналогій (при узагальненні світового досвіду та розробці пропозицій для України), методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції.

Інформаційну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, що містять дані щодо економічної активності та фінансових показників, наукові статті та монографії вітчизняних та зарубіжних вчених, що досліджують аспекти відновлення після війни та бізнес-циклу та ресурси Інтернету, включаючи дані та аналітичні матеріали

офіційних веб-сайтів державних установ та організацій, а також публікації наукових досліджень і новинні ресурси. Інформаційна база дозволила отримати певний обсяг даних та аналітичних матеріалів, необхідних для проведення дослідження та формулювання висновків у роботі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні умов надання соціального захисту, що швидко змінюються в умовах війни та вимагають постійної адаптації. Науковий інтерес представляють концепції шляхів покращення надання соціального захисту, дослідження фінансової складової соціального захисту в Україні та моделювання з метою більш глибокого аналізу економічних засад надання соціального забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в роботі запропоновано стратегічні підходи до оптимізації фінансування соціальних програм під час війни. Окрім цього, розглянуто застосування ефективних інструментів управління фінансовими ресурсами для забезпечення соціальної підтримки громадян в умовах воєного стану. Ці рекомендації допоможуть у підвищенні стійкості економічних процесів, забезпеченні ефективного управління ризиками та досягненні сталого економічного зростання в умовах відновлення післявоєнних конфліктів.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків.

Перший розділ присвячено дослідженню основних принципів соціального захисту та їх значенню в умовах воєнного конфлікту. Розглянуто, як зміни в системі соціального захисту відбувалися перед початком військового стану, а також проведено аналіз нормативно-правового забезпечення цієї системи. У цьому контексті розглянуто роль законодавства у забезпеченні соціальної підтримки населення в умовах кризових ситуацій, включаючи воєнний конфлікт.

У другому розділі проаналізовано вплив воєнного стану на фінансове забезпечення соціального захисту. Розглянуті наслідки війни для фінансової

стійкості системи соціального захисту, зміни в програмах та політиках соціального захисту, а також їх фінансові аспекти.

Третій розділ передбачає розробку пропозицій щодо напрямків оптимізації фінансових ресурсів системи соціального захисту під час воєнного конфлікту. Досліджено досвід інших країн у фінансовому забезпеченні соціального захисту під час воєнного стану, розглянуті стратегії оптимізації фінансування соціальних програм та їх адаптація до кризових умов. Також у цьому розділі визначено ефективні інструменти управління фінансовими ресурсами для забезпечення соціальної підтримки громадян в умовах військової загрози та кризи.

Гіпотеза полягає в тому, що умови воєнного конфлікту суттєво впливають на фінансову стійкість та ефективність системи соціального захисту в Україні. Це передбачає детальне дослідження, оскільки правильне використання фінансових ресурсів може забезпечити надійність та стабільність соціальної підтримки під час війни.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Економічний зміст соціального захисту та його роль в умовах воєнного стану

В умовах введення воєнного стану, питання соціального захисту постало більш гостро. За означенням, соціальне забезпечення представляє собою комплекс суспільно-економічних заходів, які направлені на матеріальний захист населення, від різного роду наслідків, які були спричинені соціальними ризиками. Війна з Росією також відноситься до категорії соціальних ризиків.

Соціальний захист є одним із фундаментальних прав і свобод громадянина, який передбачений державним соціальним страхуванням. Фінансування соціального захисту громадян відбувається за рахунок страхових внесків від різних джерел. Також, забезпечення соціального захисту регламентується ст. 24 Конституції України, згідно якої, кожен громадянин має рівні конституційні права, які не можуть бути дискримінованими за різними ознаками [1].

До базових форм соціального захисту відносять:

Соціальне забезпечення – процедура забезпечення соціального захисту деяким категоріям населення;

Соціальне страхування – процедура забезпечення матеріальними ресурсами економічно активне населення, а також забезпечення соціальної допомоги, яка може бути виражена у вигляді різних видів благ, які суттєво покращують рівень життя певних категорій населення.

В умовах введення воєнного стану, в законодавчій сфері була прийнята значна кількість нормативно-правових актів, метою яких є забезпечення соціального захисту населення. До таких актів відносять:

- Акт про порядок надання пенсій та інших грошових допомог створено для вирішення питань виплат у випадку неможливості здійснювати

обраними банками виплату пенсій та грошових допомог одержувачам коли на це немає можливості у АТ “Укрпошта” [2];

- Деякі виплати військовослужбовцям, поліцейським та їх сім'ям, які розраховані безпосередньо на період дії воєнного стану для цих громадян. Забезпечення визначено через надбавки до оплати чи фінансової допомоги. Наразі це питання постає в суспільстві все більш гостро, через невизначеність продовження ходу війни та вирішення проблем;

- Механізм надання допомоги цивільному населенню під час воєнного стану в Україні описано у документі [3]. Цей механізм передбачає, що кошти, що надходять на поточний рахунок Мінсоцполітики в Національному банку в національній та іноземній валюті, отримані від фізичних та юридичних осіб, резидентів і нерезидентів у формі благодійних внесків, гуманітарної допомоги, грантів та дарунків, використовуються для надання різних видів допомоги. Це включає грошову допомогу, забезпечення продовольчими товарами, одягом, взуттям, товарами першої необхідності, засобами гігієни, медичними засобами та інші види підтримки для населення;

- Підтримка та виплати на проживання для внутрішньо переміщених осіб [4]. Це стосується громадян, які перемістилися з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також інших територій, де наразі ведуться бойові дії;

- Компенсація витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які переселилися під час воєнного стану, описано у документі [5]. Він визначає процес надання відшкодування за витрати, які можуть бути пов'язані з переселенням внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з бойовими діями.

Варто зауважити, що питання забезпечення соціального захисту таких категорій населення як військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, а також їхніх сімей, не є прив'язаним до доходів зазначених осіб та державним фінансуванням, а є безумовним. Для даних категорій громадян, надані гарантії не підпадають під скасування чи обмеження. Але, відповідно до ч. 3 ст. 22 та ст. 64 Конституції України [1], під час дії воєнного стану,

право громадян на соціальний захист може бути обмеженим. Однак за роз'ясненням Конституційного Суду України, надання соціального захисту військовослужбовцям та членам їх сімей не повинно бути обмежено навіть під час дії воєнного стану. Відповідно до положень ч.5 ст. 17 Конституції України, держава повинна надавати додаткові гарантії забезпечення соціального захисту військовослужбовцям та членам їх родин як під час служби, так і після її закінчення [1].

Сфера соціального захисту характеризується тим, що це комплекс заходів, який регламентують нормативно-правові акти, який має бути направлений на здійснення легітимної мети та має бути співмірним з нею. Це означає, що внесення коригувань до системи нарахування соціальних виплат та допомоги повинно опиратись на базовий принцип пропорційності, а також на актуальні фінансово-економічні можливості держави. Іншими словами це можна пояснити як відповідність використання ресурсів на реалізацію та поставленої мети.

Якщо фінансово-економічне становище держави погіршується, то задля забезпечення соціального захисту, держава може виконати перерозподіл видатків, який знову буде опиратися на принцип пропорційності. Однак, варто зазначити, що держава не може вводити обмеження, які прямим чином порушують конституційні соціальні права різних категорій населення, так як на державу покладено обов'язок забезпечувати гідні умови життя.

У 2024 році фінансування всіх розділів бюджету, які мають стосунок до Міністерства соціальної політики, зросте до понад 470 мільярдів гривень, на 25 мільярдів більше, ніж у попередньому році [8]. Це показує, що є потреба у додаткових ресурсах для забезпечення соціальних програм.

Проте, важливо уважно балансувати зростання витрат з метою збереження економічної стабільності. Далі наведено дані, які можна порівняти державні витрати на соціальний захист та забезпечення населення за останні 10 років (див. рис. 1).

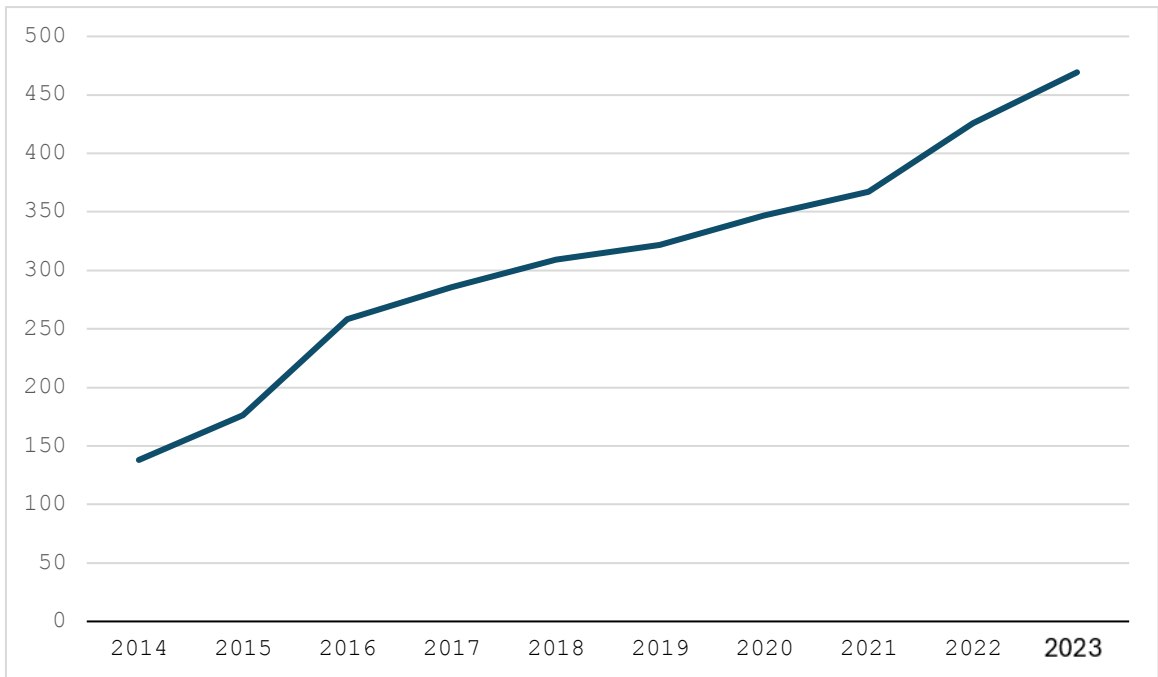

Рисунок 1.1. Видатки на соціальний захист в Україні у 2014-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [9]

Починаючи з кризи 2014 року помітно, що видатки на соціальний захист різко зросли. Це сталося через проведення АТО на території України та збільшення кількості людей, які увійшли до вразливих груп, наприклад, біженці, ветерани війни, внутрішньо-переміщені особи (ВПО).

Уряд України протягом цього періоду продовжує розробляти нові програми підтримки населення, забезпечувати добробут різних соціальних груп та розробляти стратегію вирішення зростаючих потреб у соціальному захисті.

Дані про відсоткове співвідношення видатків на соціальний захист до ВВП та до загальних видатків, представлені далі, допоможуть краще зрозуміти структуру видатків на соціальне забезпечення в Україні (див. рис. 2).

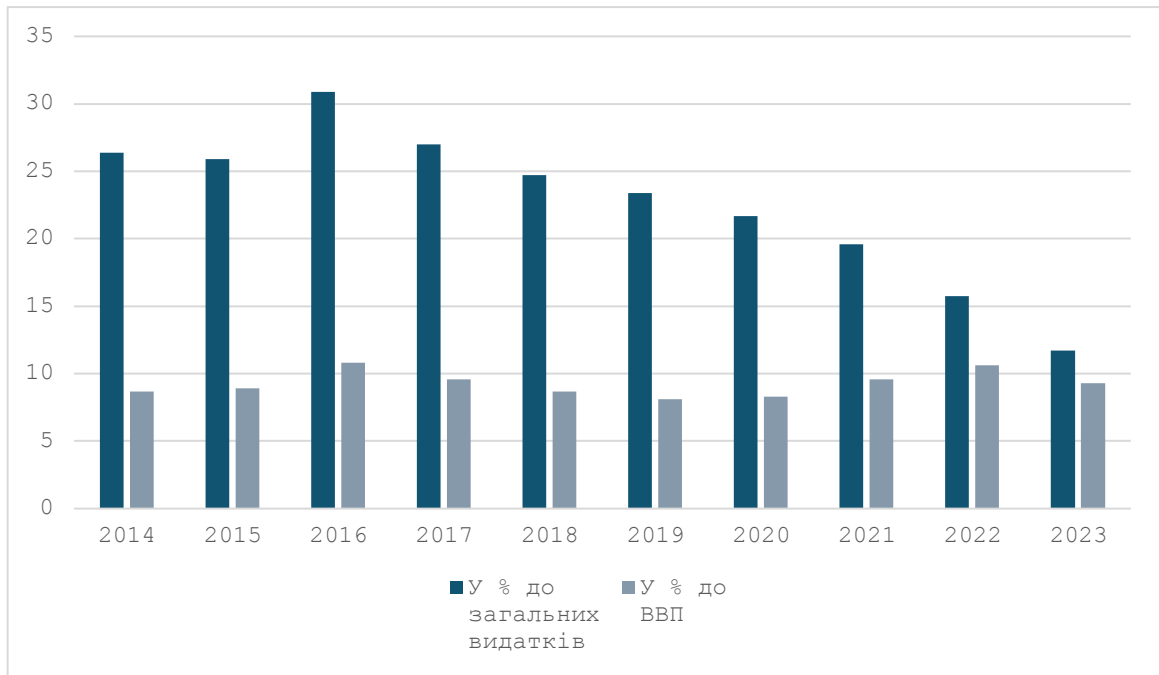

Рисунок 1.2. Співвідношення витратків на соціальний захист до загальних витратків та ВВП в Україні за останні 10 років

Джерело: складено автором на основі [9; 10]

За період з 2014 по 2023 рік дані показують, що відсоткове співвідношення витратків на соціальний захист до загальних витрат зменшувалося з 26.4% до 11.7%. У той же час, співвідношення витратків на соціальний захист до ВВП також зменшилося з 8.7% до 9.3%.

Після подій 2014 року та значних змін у соціальній сфері показники починають рости. Зберігалася така тенденція протягом наступних кількох років, після чого ситуацію було стабілізовано. Пандемія та глобальна криза 2021 року, однак, стали ще одним ударом для української економіки та призвели до зниження ВВП, також відповідно відзначається зростання відсоткового співвідношення витратків на соціальний захист до ВВП.

Реакція держави на кризові ситуації у вигляді збільшення витратків на соціальний захист, незважаючи на економічні труднощі, є правильним кроком. Однак для цієї мети необхідним є створення нових програм для підтримки суспільства, що стане важливою складовою забезпечення добробуту

населення. Одним з основних джерел фінансування таких програм в умовах кризи можуть стати запозичення, як зовнішні, так і внутрішні.

Потреба у додаткових ресурсах для фінансування соціальних програм також помітна з огляду на залучення зовнішніх запозичень у обсязі 1,7 трильйона гривень. Проте, важливо зберігати баланс між зростанням витрат та забезпеченням стабільності економіки. Наразі в умовах війни немає можливості нехтувати джерелами, що можуть допомогти заповнити необхідне фінансування для тих чи інших цілей. Державі варто залучати усі можливі ресурси, у тому числі і у вигляді запозичень та кредитів, адже покриття усіх потреб вимагає великої кількості коштів.

Забезпечення ефективного використання кожної витраченої гривні у сфері соціального захисту є особливо важливим у цей непростий період, коли Україна переживає гуманітарну кризу. Тобто виділені кошти мають бути контрольовані та чітко визначені за метою. Це матиме чимало позитивних наслідків, таких як зростання рівня довіри населення, боротьба з відмиванням грошей та, звісно, збільшення ресурсної бази яку можна застосовувати для вирішення проблем суспільства. Особливо це стане важливо у випадку, якщо війна затягнеться і ефектне використання ресурсів стане ключовим питанням для підтримки функціонування держави та громадян.

В першу чергу це стосується контролю саме за коштами, виділеними на програми соціального захисту. Наразі існує велика кількість таких програм, які націлені на надання соціального забезпечення громадянам держави. Бюджетні програми зазвичай фінансуються державою з урахуванням можливих ризиків та подальшого розвитку подій. Список найбільш фінансованих бюджетних програм 2024 року допоможе краще зрозуміти розмір та цільове призначення бюджетних програм, його представлено далі (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Бюджетні програми з найбільшим фінансуванням у 2024 році (проект), млрд. грн

Назва програми	Вартість, млрд. грн
Фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду	271,9
Соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини	88,7
Виплата житлових субсидій та пільг громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу	49,9
Соціальний захист дітей та сім'ї	27,6
Підтримка малозабезпечених сімей	20,2
Соціальний захист осіб з інвалідністю	6,4

Джерело: складено автором на основі [11]

У програмах зазначених вище можна помітити певні тенденції [11]:

- фінансування статті пенсійного забезпечення в основному отримала ріст завдяки збільшенню надходжень самого Пенсійного фонду. Це в основному відбулося за рахунок ЄСВ;

- окрім програми на соціальний захист осіб з інвалідністю, фінансування якої було збільшено майже у два рази, інші програми також мали певне збільшення фінансування у розмірі 3% і більше;

- програма розвитку соціальних послуг отримала перерозподілені видатки на соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини. Було переміщено програмні кошти обсягом у понад 1 млрд грн.

Питання корупційних ризиків у програмах соціального захисту та будівництва мають бути розглянуті з особливою увагою, адже важливо забезпечити прозорість у використанні бюджетних коштів, що допоможе залучити громадські організації та інші зацікавлені сторони для ефективного надання послуг. У боротьбі з корупцією при фінансуванні програм соціального захисту є розробка та впровадження ефективних механізмів моніторингу, так як завдяки цьому у держави та відповідних органів буде можливість своєчасно виявляти можливі порушення та недоліки у використанні коштів працювати над їх усуненням.

Щодо фінансування бюджетних програм, то такі можуть свідчити про те, що урядова політика переспрямовується на підтримку вразливих категорій населення через розвиток системи соціальних послуг. Особливо це помітно через збільшення бюджету програми на соціальний захист осіб з інвалідністю майже удвічі та переведення частини фінансування у напрямі "Розвиток системи соціальних послуг" є важливими кроками.

Загалом у планах визначено фінансування наступних послуг [11]:

- створення життєстійкості у вигляді соціального захисту;
- соціальна допомога військовослужбовцям та їх сім'ям у підрозділ Збройних Сил України;
- надання соціальної підтримки особам, що перебувають у складних життєвих обставинах (у вигляді надання послуг на базі закладів охорони здоров'я);
- надання сервісу стаціонарного догляду та підтриманого проживання для ВПО за принципом "гроші ходять за людиною".

Звісно, запровадження нових напрямів у сфері соціальних послуг пов'язане з певними ризиками і вимагає уважного контролю та оцінки.

Незалежно від інноваційності та корисності таких напрямів, необхідно дотримуватися встановлених нормативів і стандартів, щоб забезпечити якість та безпеку надання соціальних послуг.

Для цієї мети можна виділити як один із ключових аспектів розробку державних стандартів для комплексних соціальних послуг, що можуть включати в себе оцінку якості та успішності таких програм. В іншому випадку буде важко оцінити ефективність та досягнення цілей без чітких критеріїв та показників якості. Саме через це пріоритетом для забезпечення якості соціальних послуг.

Необхідно ретельно вивчати всі аспекти та вимоги законодавства перед запровадженням експериментальних програм та систематично оцінювати їхню ефективність і відповідність нормам та стандартам. Цей підхід дозволить забезпечити якісне та безпечне надання соціальних послуг у майбутньому.

Особливо це важливо у розрізі розробки інноваційних методик надання соціального захисту, адже це дозволить встановити чіткі критерії та показники якості для оцінки ефективності експериментальних програм. Без таких стандартів важко визначити успішність та досягнення таких ініціатив, що може вплинути на їхню ефективність та результативність. Тому розробка та впровадження державних стандартів має бути пріоритетом для забезпечення якості соціальних послуг.

Щодо принципу призначення грошей за людиною у контексті підтриманого проживання, це може бути доречним підходом для забезпечення доступу до послуг для людей з різними потребами. Проте, важливо мати чіткі механізми та стандарти, за якими визначається цей підхід, а також контролювати його виконання, щоб уникнути порушень прав.

Ще одним важливим аспектом, який варто розглянути, є програма "Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на проектні, будівельно-ремонтні роботи, придбання житла та приміщень для розвитку сімейних та інших форм виховання...", яка є дуже важливою з точки зору деінституціалізації та покращення умов проживання дітей-сиріт, дітей,

позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа. Деінституціалізація, в цьому контексті, означає перехід від утримання цих осіб у великих установах до підтримки їх проживання в сімейному або близькому до сімейного середовищі [12].

В основному фінансування цієї програми спрямоване саме на розробку проектів з метою забезпечення альтернативних форм проживання для вразливих груп населення. Серед можливих напрямків можуть бути будівництво або ремонт приміщень для сімейних форм виховання, малих групових будинків або придбання житла для дітей-сиріт та інших осіб, які потребують підтримки. Завдяки таким програмам можна досягнути глибшої інтеграції вразливих груп у суспільство, що стає все більш актуальним з ходом війни.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування особливо потребують підтримки зі сторони держави та вирішення цього питання потребує комплексного підходу. Наразі в законодавстві існує чимало шляхів забезпечення таких дітей кращими умовами, наприклад шляхом усиновлення, опіки, піклування, або, наприклад влаштування в прийомну сім'ю перед ДБСТ (дитячий будинок сімейного типу). Враховуючи актуальні питання примусово переміщених дітей на тимчасово окупованих територіях та їх повернення на територію України, розробка програм, що будуть займатися забезпеченням добробуту дітей є пріоритетним завданням для держави, вирішення якого потребує детального дослідження потенційних шляхів фінансування та пошуку надавачів послуг.

Повертаючись до теми влаштування дітей у дитячі будинки сімейного типу, для ефективного їх функціонування перш за все вони мають відповідати загальноприйнятим стандартам ЄС щодо альтернативних форм догляду. Сюди входить цілий комплекс факторів, що впливають на розвиток дитини та її перспективи як громадянина держави. До цього комплексу можна віднести і умови проживання, що є одним із основних факторів, доступ до освіти, надання медичної чи психологічної підтримки у разі потреби,

Для того, щоб підтримувати населення та адекватно виконувати функції держави, їй необхідно забезпечувати адекватну соціальну підтримку всім категоріям населення, враховуючи вразливі категорії, оскільки це має вирішальне значення для стабілізації ситуації та подальшого розвитку. Для того щоб досягнути цього, необхідно працювати над розробкою реальної стратегії соціального захисту, яка буде підкріплена достатнім фінансуванням з державного бюджету.

Перегляд механізмів розподілу бюджетних коштів може також стати одним із заходів введеним з метою забезпечення більш рівномірного доступу до соціальної підтримки для всіх категорій населення, враховуючи їхні потреби та особливості. Окрім цього, до процесу можуть також бути залучені громадські організації та експерти, у якості консультантів чи надавачів послуг для впровадження стратегій соціального захисту, щоб забезпечити широку підтримку та ефективне використання бюджетних коштів.

1.2. Характеристика системи соціального захисту в Україні

Система соціального захисту в Україні є однією з найважливіших складових державної політики, оскільки вона спрямована на забезпечення соціальної справедливості, підтримку уразливих категорій населення та покращення якості життя громадян. Однією з головних мет цієї системи є забезпечення громадян базовим рівнем життя та соціальних послуг.

Однією з ключових характеристик системи є її багатошаровість та різноманітність програм. Вона включає в себе різні види допомоги, такі як пенсії, матеріальна допомога, соціальні виплати для різних категорій громадян, а також послуги соціального захисту та підтримки. Особливо це важливо зараз, коли соціального захисту потребують різноманітні групи населення в Україні, та для їх забезпечення необхідне різностороннє розуміння потреб та проблем різних соціальних груп.

Система соціального захисту спрямована на надання допомоги тим, хто потребує особливої уваги та підтримки, таким як інваліди, діти, позбавлені батьківського піклування, люди похилого віку та інші. Ще однією важливою складовою є забезпечення соціальної реабілітації та інтеграції в суспільство. Система не тільки надає матеріальну підтримку, але і стимулює соціальну активність та інтеграцію уразливих груп населення в різні сфери життя. Ця складова буде особливо стосуватися допомоги військовим та постраждалим у результаті воєнних дій на території України.

Незважаючи на позитивні аспекти, система соціального захисту в Україні також стикається з рядом проблем, таких як нестача фінансування, бюрократичність процедур, нерівність доступу до послуг в різних регіонах країни. Ці проблеми потребують модернізації та удосконалення механізмів функціонування системи.

Перш за все, має бути побудовано чітку прозору структуру, яка буде працювати на максимально ефективне розподілення наявних ресурсів. Як вже зазначалося, під час війни це особливо важливо, адже ресурси обмежені і основним напрямком фінансування для держави має бути безпосередньо армія.

У цілому, система соціального захисту в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості та підтримки уразливих груп населення. Однак її ефективність залежить від постійного вдосконалення, адаптації до сучасних викликів та забезпечення доступності та якості послуг для всіх громадян. Ця система складається з багатьох складових, що взаємодіють між собою для ефективного надання послуг соціального забезпечення та підтримки населення. Для того, щоб проаналізувати цю систему для початку варто розглянути саму структуру системи соціального захисту України та інституції, що входять до її складу з метою забезпечення населення (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Складові системи соціального захисту України

Складові	Функціонал
Пенсійний фонд України (ПФУ)	Відповідає за забезпечення пенсійного забезпечення населення. Це включає виплату пенсій за віком, інвалідності та втрату годувальника
Міністерство соціальної політики України	Відповідає за розробку та виконання соціальних програм та проектів, підтримку малозабезпечених та вразливих груп населення
Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС)	Організовує надання допомоги населенню під час надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи, конфлікти тощо
Міністерство охорони здоров'я України	Забезпечує надання медичної допомоги населенню та веде роботу щодо здоров'я інвалідів та осіб з обмеженими можливостями
Міністерство освіти та науки України	Відповідає за надання освіти, включаючи освіту дітей з особливими потребами та інвалідів
Державна служба зайнятості України	Регулює питання зайнятості та надає допомогу у пошуку роботи для безробітних та інших категорій громадян
Міністерство молоді та спорту України	Забезпечує реалізацію соціальних та спортивних програм для молоді
Громадські та благодійні організації	Відіграють важливу роль у наданні додаткової соціальної допомоги та підтримки уразливих груп населення

Джерело: складено автором на основі [13]

Можна виділити наступні ключові складові системи соціального захисту в Україні:

А) Соціальне страхування – комплекс заходів, направлений на – забезпечення захисту громадян від соціальних ризиків, які негативно впливають на їхню працездатність. До таких ризиків відносять хворобу, каліцтво, старість, та інші випадки, передбачені законом;

Б) Соціальна допомога – соціальні виплати, дотації, пільги та субсидії, що надаються громадянам, які потребують допомоги;

В) Соціальна справедливість – покриття витрат на форс мажорні ситуації, таких як природні стихійні лиха чи катастрофи.

До принципів, на яких базується функціонування системи соціального захисту відносять [14]:

1) Принцип соціального страхування. Фінансове забезпечення соціального захисту можливе за рахунок страхових внесків членів страхового об'єднання. Виплати по соціальному страхуванню, можуть бути реалізовані за рахунок надання державних дотацій та кредитів. Дотримання норм соціального захисту та соціальної справедливості можливе за рахунок вільного доступу до системи соціального страхування, незалежно від наявності у них соціальних ризиків і значення ймовірності цих ризиків. Таким чином, соціальне страхування, набуває суспільно значимості та спонукає громадян обов'язково приймати участь у соціальному страхуванні;

2) Принцип соціального забезпечення. Основною відмінністю принципу соціального забезпечення від принципу соціального страхування є те, що принцип соціального забезпечення обумовлює надання соціального захисту таким категоріям населення, як державні службовці, військові, діти-сироти і т.д., фінансування якого відбувається за рахунок податкових надходжень у бюджет. Даний принцип лежить в основі забезпечення фінансування державної соціальної політики, зокрема, програм в галузі охорони здоров'я, середньої та вищої освіти;

3) Принцип допомоги. Даний принцип вступає в силу тоді, коли громадянин, який, в силу різних причин, опинився в скрутному становищі і не має змоги з нього вийти може звернутись за допомогою у вигляді соціальних виплат, соціальних послуг. Об'єм надання даної допомоги повинен бути достатнім, для подолання наявних проблем громадянина. Відповідно, фінансування даного принципу, також забезпечується з податкових надходжень;

4) Принцип соціальної солідарності. Згідно положень цього принципу, кожен з учасників соціального захисту забезпечує допомогу іншим учасникам. Допомога реалізується за рахунок здійснення перерозподілу коштів, між групами громадян з різними соціально-економічними та соціально-демографічними рівнями.

На сучасному етапі розвитку систем соціального захисту відзначається їх вплив на всі життєві періоди людини. На рівні з соціальним страхуванням і соціальною допомогою реалізується сімейна політика, яка передбачає здійснення захисту прав дитини, матеріальну підтримку сімей з дітьми, щеплення, допомога у отриманні освіти і т.д.

Що ж стосується інвалідів, то соціальний захист даної категорії населення передбачає як надання матеріальної допомоги, так і надання медичного обслуговування, забезпечення вільного доступу до робочих місць, освіти в рівних правах із здоровими людьми. Для людей літнього віку передбачено надання соціального обслуговування, яке здійснюється як за безпосереднім місцем проживання, так і в професійних установах.

1.3. Нормативно-правове забезпечення системи соціального захисту в Україні

Згідно положень Конституції України, під час введення воєнного стану, можливі певні обмеження прав громадян, які є тимчасовими та мінімально необхідними. Також існує перелік прав, на які не розповсюджується

впровадження воєнного стану, тобто такі види прав не можуть бути обмеженими. Саме на парламент покладається остаточне рішення, щодо впровадження воєнного стану.

Загальна декларація прав людини передбачає, що будь-який громадянин може бути обмежений тільки у рамках, що встановлені законодавством тільки з метою збереження поваги прав і свобод інших людей та справедливих вимог моралі та громадського порядку [15].

В умовах воєнного стану, на рахунок кожна година, яка може врятувати життя та здоров'я людини. В першу чергу, допомоги потребують громадяни похилого віку, які не мають змоги перебраться в більш безпечне місце по різним причинам. Саме тому, Мінсоцполітики надавало рекомендації для органів місцевого самоврядування, щодо механізмів швидкого надання соціальних послуг даній категорії населення. Організована таким чином робота дала можливість більш оперативно приймати рішення, щодо забезпечення населення всім необхідним, задля реалізації соціального захисту.

Також було прийнято рішення про тимчасове надання влади тим, хто надає допомогу, задля пришвидшення процесу, та з подальшим звітуванням про виконану роботу. Міністерство розробило спеціальну документацію, яка дала можливість спростити звітність, та дізнатись, потреби громадян.

На даний момент, наказ Мінсоцполітики від 18 квітня 2022 року № 135 "Про затвердження форми акта про надання повнолітній особі соціальних послуг екстрено (кризово)" переглядається відповідно до зауважень Міністерства юстиції. Після внесення необхідних змін акт буде повторно поданий на державну реєстрацію [16].

Згідно з положеннями цього механізму, невідкладні послуги, які мають надаватися якнайшвидше, включають догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, надання натуральної допомоги та інші види підтримки. Ще однією важливою ініціативою Уряду було спрощення процедури прийняття рішень стосовно надання стаціонарного догляду, який виконується в різного роду медичних

установ або центрів надання соціальних послуг.

Окрім цього Верховна Рада України 14 квітня 2022 року приймає Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [17].

Цей закон вносить певні правки до ряду інших законів, таких як «Про соціальні послуги» [18], «Про правовий режим воєнного стану» [19], зокрема: визначається середньомісячний сукупний дохід громадян з урахуванням попереднього кварталу, що передує місяцю, який передує місяцю звернення, а не шести останніх місяців, як це було передбачено, що дає можливість збільшити рівень контролю та діджиталізувати обмін даними.

Встановлено, що в умовах воєнного стану порядок надання соціальних послуг зазнає змін, а послуги надаються в екстреному порядку. Це забезпечує можливість прийняття рішень щодо надання соціальних послуг протягом доби на основі заяви або повідомлення про потребу, а також складення акту про надання послуг. Крім того, надається право приймати рішення про екстрене (кризове) надання соціальних послуг безпосередньо надавачами цих послуг, що сприяє оперативному наданню допомоги.

Додатково встановлюється, що усі соціальні послуги надаються безоплатно особам, яким завдано шкоду внаслідок пожежі, стихійного лиха, катастрофи, бойових дій, терористичних актів, збройних конфліктів або тимчасової окупації. Також зазначається, що соціальні послуги, що надаються під час воєнного стану або в окремих місцевостях України надавачами соціальних послуг, фінансуються згідно з встановленими Кабінетом Міністрів України правилами [18].

У статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено, що воєнний стан є особливим правовим режимом, який запроваджується в країні у разі небезпеки для державної незалежності України та її територіальної цілісності. Цей режим передбачає тимчасові обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних

інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії таких обмежень [19].

З початку повномасштабного вторгнення до вищевказаного закону були внесені зміни, які відносяться до кількох аспектів. Спочатку, було вдосконалено порядок здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, щоб забезпечити більш ефективну та адаптивну реакцію правоохоронних органів на ситуації кризового характеру.

Друга зміна полягала в розширенні кола осіб, які мають можливість обрати сплату єдиного податку за ставкою 2%, відтермінування проведення спец-перевірки у період дії воєнного стану, тощо [19]. Це було зроблено, щоб врахувати специфічні умови воєнного стану та забезпечити більше можливостей для врегулювання правових питань у таких умовах.

У період дії воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діяльність судів не може бути припинена. Згідно з частиною 2 статті 26 цього Закону, правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється виключно судами, які були створені відповідно до Конституції України. Будь-яке скорочення або прискорення форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснення правосуддя судами на території, де введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ або місцезнаходження судів у встановленому законом порядку. Створення надзвичайних або спеціальних судів не дозволяється [19].

У період воєнного стану в указі Президента України «Про введення воєнного стану» [20] наведено вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, із зазначенням строку дії цих обмежень. Також вказані тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку їх дії. Водночас, згідно з частиною 2 статті 64 Конституції України, існує перелік прав і свобод людини і громадянина, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану [6].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 214 від 7 березня

2022 р. [21], державна допомога щодо наступних виплат буде підтримуватися протягом воєнного стану та місяць після його закінчення:

- допомоги малозабезпеченим сім'ям; допомоги на дітей одиноким матерям;
- допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- допомоги на дітей, хворих на тяжкі хвороби, яким не встановлено інвалідність;
- щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу;
- тимчасової державної допомоги дітям, батьки, яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме;
- щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг;
- тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату.

Після завершення воєнного стану отримувачі допомоги отримують повідомлення про те, що необхідно оновити документи протягом одного місяця для подальшого отримання допомоги. Окрім того, Кабінет Міністрів України 20 березня 2022 року постановою № 332 затвердив новий «Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» [22].

Висновки до розділу 1

Отже, соціальний захист є важливою частиною підтримки громадян державою та він проявляється у різних формах, щоб забезпечити якомога більшу кількість людей. Система соціального захисту будується на принципах гуманізму та соціальної справедливості, які стають особливо актуальними під

час війни. Враховуючи зростаючу кількість людей у вразливих категоріях необхідно максимізувати ефективність ресурсів використаних на забезпечення таких людей. Різноманітність категорій людей, що потребують допомоги – внутрішньо-переміщені особи, діти-сироти, ветерани та учасники бойових дій – також вимагає від системи соціального захисту бути багатошаровою та багатофункціональною.

Для цього необхідно впроваджувати державні стандарти на контроль надання соціальних послуг з метою оцінки якості та ефективності. Система соціального захисту включає в себе багато структур, кожна з яких працює на вирішення певних проблем соціального забезпечення. Їх контроль та розвиток є ключовими для подальшого успішного забезпечення громадян необхідною підтримкою. Нормативно – правова база також потребує модернізації та подальшого розвитку, для того, щоб мати можливість адекватно реагувати та адаптуватися під виклики реальності війни.

Таким чином, соціальний захист в Україні є важливою сферою та мусить і надалі розвиватися та забезпечувати якомога більше людей, що потребують цього під час війни.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз фінансових наслідків війни для системи соціального захисту

Починаючи з 2014 року економіка України неодноразово страждала через військовий конфлікт з РФ та окупації території Донецької та Луганської областей. Процес відновлення економіки було розпочато внаслідок зменшення показника реального ВВП у 2014 - 2015 роках. В період з 2015 до 2022 року Україною було запроваджено велику кількість реформ, які дали позитивний вплив на показник ВВП. Враховуючи те, що на території України проводилася АТО, а криза у східних областях не була вирішена, можна говорити про якісний ріст економіки України та адекватні дії зі сторони держави для стабілізації ситуації.

Національний банк України прийняв на себе функції незалежного регулятора, а банківський сектор отримав значний поштовх для розвитку. В результаті дій уряду стабілізувати ситуації. Це стало можливим завдяки використанню таких інструментів, як введення електронної системи публічних закупівель Prozorro, запровадження земельної реформи, реалізація змін в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС сприяло активному розвитку держави.

Однак, розвиток України знову постраждав 24 лютого 2022 року, коли РФ розпочала війну. Відповідно, ведення бойових дій на території України призвело до падіння ВВП на 29% у 2022 році.

Для кращого розуміння рівня падіння ВВП після початку повномасштабного вторгнення, далі представлено графік зі зміною реального ВВП України за останні 10 років (див. рис. 2.1).

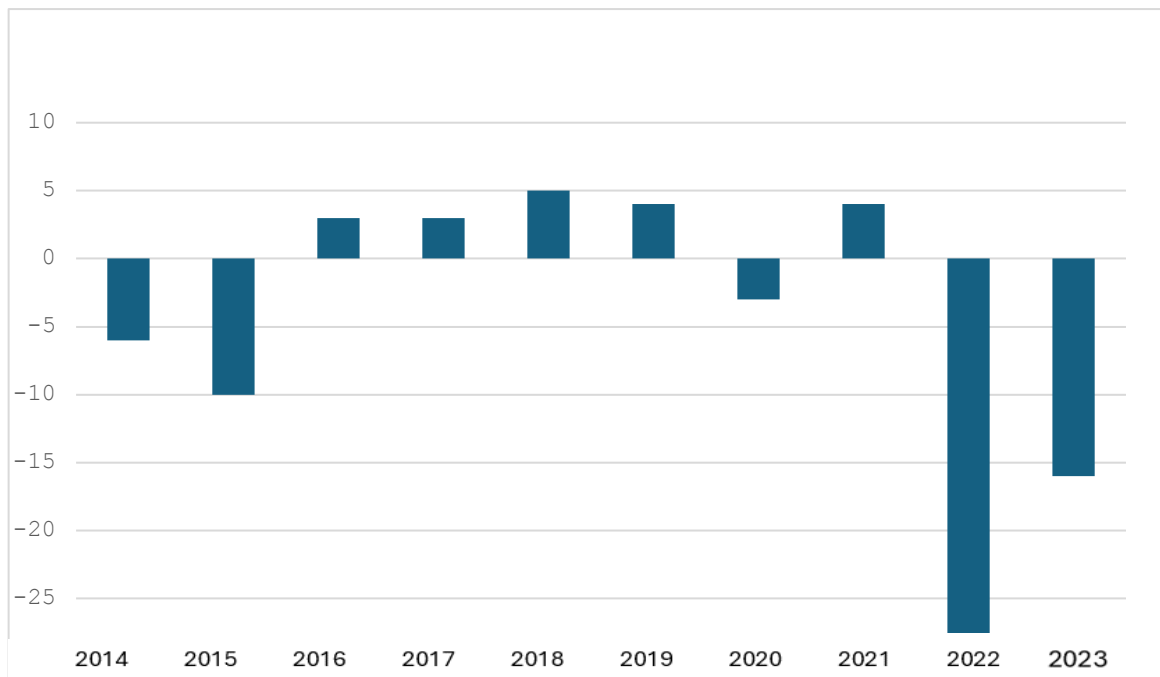

Рисунок 2.1. Реальний ВВП в Україні з 2014 по 2023 роки у % до попереднього року

Джерело: складено автором на основі [10]

Відповідно, це призвело до погіршення соціальної ситуації в країні. Причиною стало різке збільшення втрати житла, втрати робочих місць, зниження рівня купівельної спроможності. Кількість внутрішньо- та зовнішньо переміщених осіб наразі невідома, але існують приблизні оцінки. Також відсутня точна оцінка жертв серед цивільного населення, називається приблизна оцінка в 30000 загиблих осіб. Офіційно опубліковані дані занижені, так як відсутня інформація про тимчасово окуповані території. За звітом Українського Вищого Комісаріатства з питань переселенців та біженців (УВКПЛ), з 24 лютого 2022 року по 2 січня 2023 року було зафіксовано 17 994 жертви серед мирного населення, з них 6 919 осіб загинули, а 11 075 було поранено [25].

Експерти Світового банку та Єврокомісії підрахували, що збитки від війни в Україні за період з 24 лютого 2022 року по 24 лютого 2023 року становлять 134,7 мільярдів доларів, а потреби у відновленні оцінюються у 410,6 мільярдів доларів. Ці цифри дають уявлення про те, скільки фінансування необхідно для відновлення [26].

Загальні збитки та потреби: Загальні збитки оцінюються у 152,5 мільярда доларів, а загальні потреби у відновленні - у 486,2 мільярда доларів. Це свідчить про те, що реконструкція та відновлення вимагають набагато більше коштів, ніж ті, що були втрачені через катастрофу.

Секторні збитки та потреби: Найбільші збитки відчували житловий сектор (55,9 мільярда доларів), сектор охорони здоров'я (17,8 мільярда доларів) та сектор освіти та науки (6,9 мільярда доларів). У інфраструктурних секторах найбільші збитки були у енергетичному та видобувному секторах (54,0 мільярда доларів) та секторі транспорту (40,7 мільярда доларів) [26].

Інтенсивна війна та тимчасова окупація українських територій після 24 лютого призвели до часткового або повного зруйнування житла, що стало однією з причин, що спонукала українців до внутрішньої або зовнішньої міграції. Збитки, завдані житловому фонду, станом на листопад 2022 року склали 52,5 мільярда доларів США, що становить 38,6% від загального обсягу збитків. Пошкоджене житло включало 126,7 тисяч приватних будинків, 16,8 тисяч житлових будинків та майже 300 гуртожитків.

Кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб зросла з 1,5 мільйона до 4,9 мільйонів осіб під час повномасштабного вторгнення. Проте фактична кількість може бути значно більшою через різні причини, такі як низький рівень матеріального забезпечення та обмеження щодо перереєстрації у військоматах для чоловіків. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), у грудні 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб оцінювалася в 5,6 мільйонів.

Ситуація з переміщенням українців за кордон та їх потребами є значним викликом. Згідно з оцінками ООН, станом на листопад 2022 року за кордоном залишилося 7,6 мільйонів українців, які виїхали з України після 24 лютого. Частина з них опинилася в Росії та Білорусі, включаючи тих, хто був примусово депортований з тимчасово окупованих територій. Приблизно 4,9 мільйонів осіб отримали тимчасовий захист у країнах Європи, переважно це жінки з дітьми та люди похилого віку.

Звіт ООН підтверджує, що станом на грудень потребували допомоги 17,7 мільйонів осіб. Таким чином, оцінки Світового банку вказують на більш ніж 20 % українців, що наразі вважаються бідними. З них 9,3 мільйони людей мають потребу у засобах для існування та базовому продовольчому забезпеченні, близько 16 мільйонів людей потрібно забезпечити предметами гігієни та водою, а ще 14,5 мільйонів осіб в Україні за оцінками потребують медичної допомоги. Це вказує на значну потребу в гуманітарній допомозі та підтримці для переміщених осіб та українського населення загалом, яке постраждало внаслідок війни та конфлікту [26].

Збільшення інфляції та зростання цін на продукти харчування та транспорт є серйозними проблемами, що впливають на купівельну спроможність домогосподарств в Україні. У грудні 2022 року інфляція споживчих цін сягнула 26,6% у річному обчисленні, що свідчить про значний зріст цін на різні товари та послуги.

Зокрема, ціни на продукти харчування зросли на 34,4%, що особливо важливо для бідніших домогосподарств. Крім того, зростання цін на транспорт, зокрема на бензин, досягло 42,9%, що також ускладнює фінансове становище населення.

Завдяки рішенням щодо підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги, прийнятому урядом, вдалося на якийсь час стримати інфляцію, але водночас це стало додатковим фінансовим тягарем для домогосподарств. В цілому, ці процеси призвели до зниження середньої номінальної заробітної плати та значного зменшення купівельної спроможності населення через високу інфляцію. Для більш детального аналізу питання заробітної платні та її змін пропонується розглянути динаміку зміни середньої та реальної заробітної платні за останні роки (див. рис. 2.2).

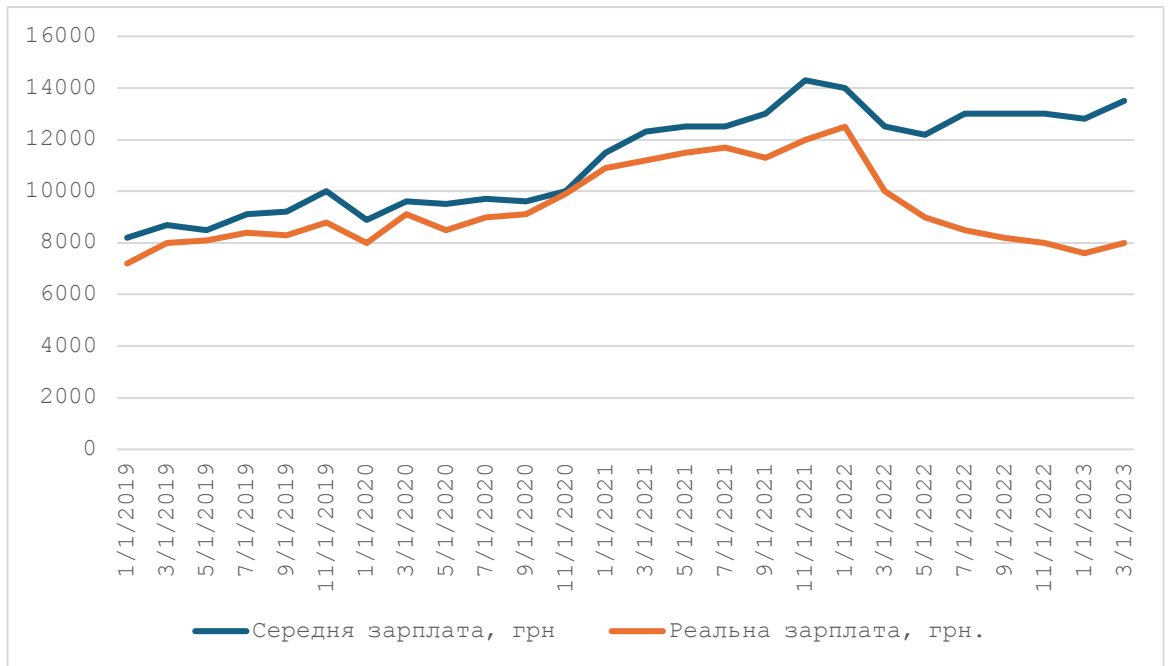

Рисунок 2.2. Середня та реальна заробітна плата в Україні у 2021-23 р.

Джерело: складено автором на основі [27]

Економічна ситуація в Україні зазнала серйозних змін через воєнний конфлікт та тимчасову окупацію територій. У липні 2022 року рівень безробіття сягнув близько 30%, що було викликано закриттям підприємств, зменшенням виробництва та іншими факторами. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб також втратила роботу [26]. На тимчасово окупованих територіях проблеми з соціальними виплатами та пенсіями стали серйозними. Наприклад, у червні 2022 року багато українців зі соціально незахищених категорій не отримували виплат. Тим не менш, з другої половини 2022 року економічна ситуація стабілізувалася. Інфляція споживчих цін сповільнилася, а рівень безробіття зменшився до близько 20%.

Втрати що були, завдані безпосередньо житловому фонду оцінюються в більш ніж 54,4 млрд доларів, а кількість будників, що було пошкоджено та потребують ремонту сягає більше 158 тисяч.

Соціальний захист в Україні є складною системою, яка ставить за мету повні та вчасні соціальні виплати. У 2022 році уряд активно працював над цією метою. Дві найбільші програми соціального забезпечення - це допомога

малозабезпеченим сім'ям (програма гарантованого мінімального доходу) і житлово-комунальні субсидії. Фінансування підтримки внутрішньо переміщених осіб значно зросло через значне збільшення їх кількості. Крім цього, велика сума грошей була виділена на інші програми соціальної допомоги. Однак, також у 2022 році був організований трансферт коштів із центрального бюджету до Пенсійного фонду, щоб забезпечити своєчасну та повну виплату пенсій. Такий підхід допомагає уникнути перебоїв у виплатах пенсій та забезпечує фінансову стабільність для пенсіонерів. Структуру видатків на соціальний захист за останні роки можна розглянути нижче (див. рис. 2.3).

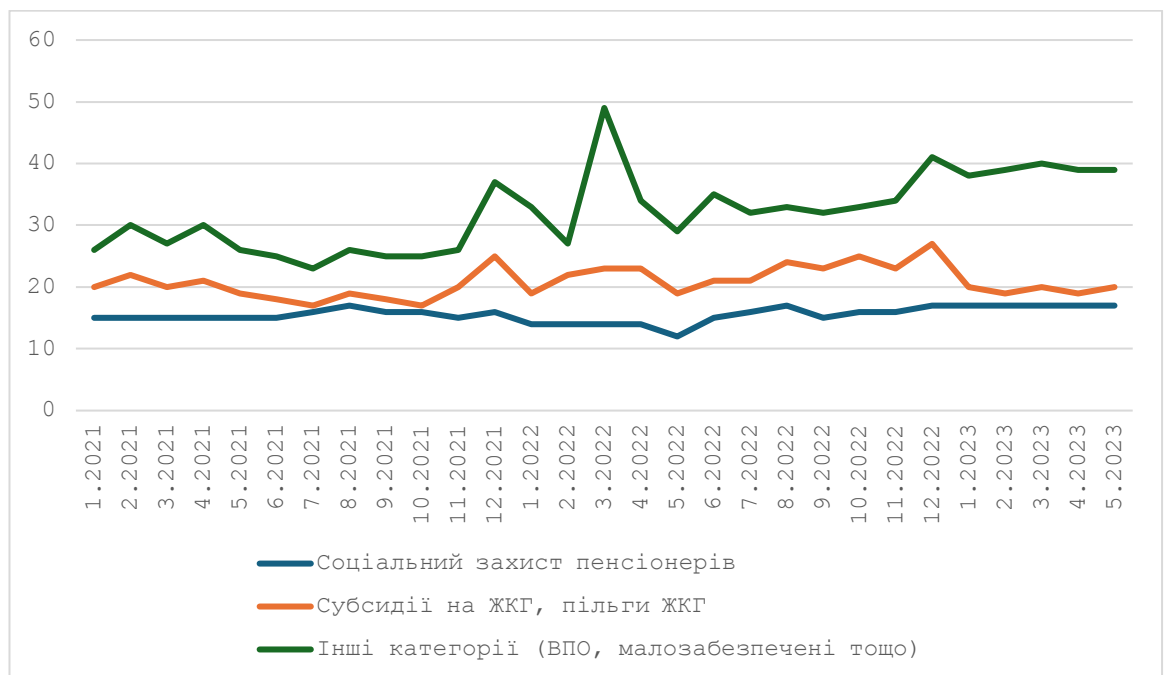

Рисунок 2.3. Видатки на соціальний захист в Україні за 2021-2023 р., млн. грн

Джерело: складено автором на основі [29]

У 2023 році Україна продовжувала виділяти значні кошти на оборону та забезпечення безпеки країни, що залишалося важливим пріоритетом. Як і у попередній рік, соціальні витрати практично повністю фінансувалися за рахунок міжнародної допомоги через гранти або пільгове кредитування.

Загалом, рішення уряду щодо фінансування існуючої системи соціального захисту було вірним.

Зміни у видатках на соціальний захист населення за останні роки поступово зростає, що є цілком логічним. Проте оцінка управлінської ефективності цих видатків дає можливість зрозуміти, що присутнє щорічне недофінансування програм соціального захисту, яке не було критичним. Для того, щоб краще зрозуміти на що саме виділяються кошти на соціальний захист, варто проаналізувати планове та фактичне значення коштів виділених на різні програми підтримки населення [Додаток А]. Розглянемо відсоткове відношення виділення коштів військовослужбовцям в порівнянні до всього бюджету.

$$2018 \text{ рік: } \frac{9,25}{309,36} \cdot 100\% = 2,99\%$$

$$2019 \text{ рік: } \frac{10,19}{321,79} \cdot 100\% = 3,17\%$$

$$2020 \text{ рік: } \frac{73,5}{346,72} \cdot 100\% = 21,2\%$$

$$2021 \text{ рік: } \frac{81,85}{367,35} \cdot 100\% = 22,28\%$$

$$2022 \text{ рік: } \frac{90,2}{400} \cdot 100\% = 22,55\%$$

$$2023 \text{ рік: } \frac{102,8}{451,6} \cdot 100\% = 22,76\%$$

З розрахунків можна зробити висновок, що рівень фінансування соціального захисту військовослужбовців з кожним роком збільшувався, але збільшення було значним в період 2020-2021 рр. Надалі збільшення видатків збільшувалось на декілька сотих відсотка. Стійке зменшення фінансування спостерігається для наступних категорій: соціальний захист на випадок непрацевдатності, соціальний захист ветеранів війни та праці, допомога у

вирішенні житлового питання, соціальний захист безробітних. Збільшення фінансування спостерігається в таких сферах як соціальний захист пенсіонерів, соціальний захист сім'ї, дітей та молоді.

При аналізі витрат на соціальний захист і забезпечення, можна відзначити значні відхилення в показниках. Основні причини цього — пандемія, введення карантинних заходів, зростання безробіття та різке падіння економіки до 2022 року. У період війни відхилення в показниках спричинені міграцією населення, підвищенням смертності, бойовими діями та збільшенням рівня безробіття. Через зростання кількості людей, які потребують соціальної допомоги, уряд збільшив планові витрати на соціальний захист і забезпечення на 117,1%. Зокрема, витрати на соціальний захист у випадках непрацевдатності зросли на 241,2%, на соціальний захист сімей, дітей та молоді - на 3571,4%, а на інші види діяльності в сфері соціального захисту - на 490,1% [8].

Також важливо дослідити і видатки на ще одну важливу категорію людей, які попадають під соціальне забезпечення – внутрішньо переміщені особи. Далі наведено видатки бюджету для забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб за останні роки, млрд.грн. (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Видатки бюджету для забезпечення ВПО в Україні за 2019 - 2023 р.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Компенсація за втрачене майно	16,3	18,7	19,3	39,5	46,8
Компенсація за втрачене житло	11,3	12,7	14,5	18,2	23,5
Компенсація за втрату роботи	4,5	4,8	5,5	5,9	6,7
Компенсація за розміщення громадян в закладах для постійного або тимчасового проживання	5,2	5,4	5,7	8,2	10,4

Джерело: складено автором на основі даних Додатку А

Розглянемо відсоткове відношення виділення коштів на соціальний захист в порівнянні до всього бюджету.

$$2019 \text{ рік: } \frac{16,3 + 11,3 + 4,5 + 5,2}{321,79} \cdot 100\% = 11,59\%$$

$$2020 \text{ рік: } \frac{18,7 + 12,7 + 4,8 + 5,4}{346,72} \cdot 100\% = 12\%$$

$$2021 \text{ рік: } \frac{19,3 + 14,5 + 5,5 + 5,7}{367,35} \cdot 100\% = 12,25\%$$

$$2022 \text{ рік: } \frac{39,5 + 18,2 + 5,9 + 8,2}{400} \cdot 100\% = 17,95\%$$

$$2023 \text{ рік: } \frac{46,8 + 23,5 + 6,7 + 10,4}{451,6} \cdot 100\% = 19,35\%$$

З огляду на розрахунки, можна сказати, що в довоєнний період виплати ВПО склали восьму частину видатків на соціальний захист населення, тобто приблизно 12,5%. Після початку війни, виплати були збільшені до п'ятої частини від загальних видатків, приблизно до 20%.

Тенденція на збільшення видатків на допомогу ВПО скоріш за все зберігатиметься, тому важливим є аналіз соціальних програм спрямованих на допомогу та максимальна ефективізація використання виділених коштів. Також з аналізу можна помітити те, що категорія “Компенсація за втрату роботи” у порівнянні з іншими категоріями виросла набагато менше.

Питання безробіття все гостріше постає перед суспільством, а враховуючи затяжне продовження війни криза ринку праці може загостритися. Для того, щоб уникнути цього варто замислитися над пошуком джерел фінансування покращення умов на ринку праці для внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих. Для цього можуть застосовуватися пільги, створення нових робочих місць, професійна орієнтація переміщених та інші заходи для стабілізації ситуації.

2.2. Оцінка змін у програмах соціального захисту в Україні під час війни

Соціальні послуги, згідно з чинним Законом України "Про соціальні послуги", спрямовані на запобігання складним життєвим ситуаціям, подолання таких ситуацій або зменшення їх негативного впливу на осіб або сім'ї, які опинилися в таких обставинах. Складні життєві обставини (СЖО) охоплюють обставини, які негативно впливають на життя, здоров'я та розвиток особи, а також функціонування сім'ї, із якими вони не можуть впоратися самотійно. Ці обставини можуть бути різними, від втрати роботи до втрати житла або будь-яких збитків, спричинених пожежею, стихійним лихом, катастрофою, воєнними діями, терористичним актом, збройним конфліктом або тимчасовою окупацією.

Для отримання безоплатних соціальних послуг особа повинна була звернутися до Управління соціального захисту населення, яке аналізувало потреби та направляло її до відповідного надавача послуг. Це часто були Центри соціально-психологічної підтримки, Центри матері та дитини, Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю та інші. Однак, відповідно до закону, оцінка, планування та надання соціальних послуг лежали на плечах місцевого самоврядування.

Згідно з Законом про соціальні послуги, було визначено 18 базових соціальних послуг, які надавалися на рівні громад. Не кожен громадянин мав право на безоплатні послуги. Для цього проводився попередній аналіз, враховуючи рівень доходу, наявність родичів та інші фактори.

Процес надання соціальних послуг включав у себе кілька важливих кроків, які ретельно враховували потреби та обставини осіб або сімей, які зверталися за допомогою. По-перше, це означало аналіз заяви або звернення, де основна увага приділялася виявленню потреб особи або родини в

соціальних послугах. Подальшим кроком була оцінка цих потреб, яка передбачала визначення середньомісячного валового доходу заявника. Рішення про те, надавати чи не надавати соціальні послуги, приймається на основі цієї оцінки — з належним урахуванням конкретних потреб і обставин заявника або сім'ї.

Важливо зазначити, що ці протоколи передбачали термін не більше 10 робочих днів для прийняття рішення про надання соціальної послуги. Проте існують ситуації, коли допомога може бути надана терміново, у таких випадках процедура могла бути змінена для оперативного реагування на сценарій.

Після 24 лютого 2022 року українською владою було визначено, що необхідно швидко реагувати на складну ситуацію та забезпечити ефективне надання соціальних послуг у воєнних умовах. У березні того ж року Міністерство соціальної політики розробило рекомендації щодо організації цього процесу, спрямовані на спрощення та оптимізацію процедур. Зокрема, в них було вказано на необхідність надавати соціальні послуги екстрено, щоб швидко реагувати на потреби осіб у складних обставинах. Цей вид надання послуг дозволяє приймати рішення протягом доби з моменту одержання відповідної заяви, звернення, повідомлення про необхідність надання допомоги особі [29].

Проте, для оптимізації процедур надання послуг, необхідні нормативні зміни. Спочатку була прийнята постанова КМУ від 16 березня 2022 року № 294, яка внесла зміни та збільшила перелік соціальних послуг, які можна було надавати екстрено, серед них наступні [32]:

- стаціонарний догляд (створення умов для проживання; забезпечення харчуванням);
- паліативний догляд (допомога у вирішенні питань отримання знеболювання);
- догляд вдома;

- підтримане проживання (забезпечення проживання, розвиток та підтримка навичок самообслуговування та інших навичок, необхідних для самостійного проживання).

В серпні 2023 року набув чинності наказ Міністерства соціальної політики "Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах" [33]. Цей порядок детально описує організацію визначення потреб населення в соціальних послугах під час дії воєнного або надзвичайного стану, а також у перехідний період після його припинення. У цьому документі враховуються всі зміни, що були ухвалені в попередніх нормативно-правових актах.

Також враховано специфічні аспекти, які виникають у перехідний період після припинення воєнного або надзвичайного стану. Він уточнює процедури та вимоги щодо надання соціальних послуг у цей період, зокрема враховуючи можливі зміни у соціальних потребах населення та необхідність адаптації системи соціального захисту до нових умов. Такий підхід сприяє швидкому відновленню нормального функціонування соціальної сфери після кризових ситуацій.

На програми соціального захисту виділяються великі суми коштів, тому в умовах війни необхідною є ефективність використання фінансування. Для того, щоб детальніше розглянути цей аспект було проведено статистичний аналіз, на основі показників за 2023 рік [Додаток Б].

Для дослідження обрано дані по реалізації деяких з основних програм передбачених соціальним забезпеченням: "Керівництво та управління у сфері соціальної політики", "Підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи та інших працівників системи соціального захисту", "Створення і програмно-технічне забезпечення системи інформаційно-аналітичної підтримки, інформаційно-методичне забезпечення та виготовлення бланків посвідчень і нагрудних знаків для системи соціального захисту", "Щорічна разова грошова допомога ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань та соціальна

допомога особам, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною", "Довічні державні стипендії", "Здійснення страхових виплат медичним працівникам закладів охорони здоров'я та членам їх сімей внаслідок захворювання коронавірусною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками", "Забезпечення виконання рішень суду", ДЦ 'Молода гвардія' і в дитячих закладах, що містяться в Державному реєстрі майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей", "Соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини", "Підтримка малозабезпечених сімей", "Виплата матеріальної допомоги військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби", "Модернізація системи соціальної підтримки населення України" тощо [Додаток Б].

Виконаємо комбінаційне групування за ознаками «Розмір фінансування програм соціального захисту» та «Відсоткове відношення виконання програми» (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Комбінаційне групування за ознаками розміру фінансування та відсоткового відношення виконання

Розмір фінансування програм соціального захисту, млрд..грн	Відсоткове відношення виконання програми				Разом
	0,5-0,74	0,74-0,98	0,98-1,22	1,22-1,46	
3,7-6,15	10				10
6,15-8,6		6			6
8,6-11,05	3		2		5
11,05-13,7		2		2	4
Разом	13	8	2	2	

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Аналіз комбінаційного групування вказує на існування прямого зв'язку між розміром фінансування програм соціального захисту та відсотковим відношенням їх виконання. Тепер можна провести комбінаційне групування

за ознаками «Розмір фінансування програм соціального захисту» та «Додаткові витрати на реалізацію програми» та розглянути результати дослідження (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Комбінаційне групування за ознаками розміру фінансування та додаткових витрат

Розмір фінансування програм соціального захисту, млрд.грн.	Додаткові витрати на реалізацію програми, млрд. грн.				Разом
	1,43-3,67	3,67-5,91	5,91-8,15	8,15-10,38	
3,7-6,15	3	4	3		10
6,15-8,6	2	2	2		6
8,6-11,05	2	2	1		5
11,05-13,7	2	1		1	4
Разом	9	9	6	1	

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Аналіз комбінаційного групування вказує на відсутність прямого зв'язку між розміром фінансування програм соціального захисту та додатковими витратами на реалізацію програми. Отже, скоріш за все додаткові витрати на виконання програми з'являються незалежно від фінансування програми та можуть бути спричинені зовнішніми умовами, що з'являються в ході виконання програми

Так само тепер можна виконати комбінаційне групування за ознаками «Відсоткове відношення виконання програм» та «Додаткові витрати на реалізацію програми» (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Комбінаційне групування за ознаками відсоткового відношення виконання та додаткових витрат

Відсоткове відношення виконання програми	Додаткові витрати на реалізацію програми				Разом
	1,43-3,67	3,67-5,91	5,91-8,15	8,15-10,38	
0,5-0,74	6	6	2		14
0,74-0,98	2	1	4	1	8
0,98-1,22					0

1,22-1,46		3			3
Разом	8	10	6	1	

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Аналіз комбінаційного групування вказує на наявність певного прямого зв'язку між відсотковим відношенням виконання програми та додатковими витратами на реалізацію програми. Таким чином, можна зробити висновок про ефективність ведення програм соціального захисту.

Перш за все, зі збільшенням вартості виконання програми втрачали гарантованість виконання. Це свідчить про певні проблеми з розподіленням коштів та ефективізацією їх використання при виконанні таких програм. Серед можливих причин можна винести недостатню професійність надавачів послуг, загальні проблеми з реалізацією програми та корупційні ризики.

З іншого боку, наявність певного зв'язку між відсотковим відношенням виконання програми та додатковими витратами на реалізацію програми також наштовхує на певні висновки щодо ефективності використання витрачених коштів. Необхідність у додатковому фінансуванні може свідчити про погане планування або неефективне використання коштів.

Аналіз показує, що фінансування програм соціального захисту напряду впливає на їх ефективність. Якщо на певну програму виділено достатню суму коштів, і її виконання досягає високого рівня, це означає, що багатьом людям надана необхідна допомога. Отже, раціональне використання виділених коштів дозволяє оптимізувати їх використання.

У випадку недостатнього виконання програми можливе виділення додаткових коштів для її завершення. Перевиконання програми може призвести до перенаправлення коштів на інші важливі програми. Також, ступінь виконання програми має вплив на можливість додаткового фінансування.

У сучасних умовах особливо важливим стає розробка нових стратегій управління для створення та реалізації програм соціального захисту. Ці

стратегії мають спрямовуватися на формування соціальної безпеки для всіх шарів суспільства та держави в цілому. Україні необхідно залучати зарубіжних партнерів для фінансування соціальної інфраструктури, проте це повинно відбуватися за чітким планом використання коштів. Аналізуючи досвід інших країн, де іноземні донори брали на себе соціальні зобов'язання, можна визначити ефективні підходи до розв'язання подібних завдань.

За перші півроку війни спостерігався значний зріст попиту на соціальні послуги у 2-4 рази після введення воєнного стану. Тим не менше, видатки місцевих бюджетів на соціальну сферу коливалися від 3% до 13%. Це вказує на різний рівень уваги та фінансування соціальних потреб населення в різних регіонах.

Досить цікаво, що кількість наданих соціальних послуг не прямо корелює з обсягом соціальних видатків на душу населення в конкретному регіоні. Це пояснюється тим, що значна частина соціальних видатків йде на заробітну плату співробітників, а це складає від 79% до 98% від загальної суми. Тим часом, в середньому менше 10% соціальних видатків витрачається на організацію та надання саме соціальних послуг.

Експерти Міністерства соціальної політики вважають, що це сигнал для перегляду політики у розбудові системи надання соціальних послуг. Зокрема, можливою стратегією може бути більше уваги на оптимізацію витрат, зменшення витрат на заробітну плату і збільшення фінансування на пряме надання соціальних послуг, що дозволить ефективніше задовольняти соціальні потреби населення, особливо в умовах воєнного конфлікту [34].

Наразі існують законодавчі інструменти, які дозволяють залучати недержавний сектор у наданні соціальних послуг через механізм соціального замовлення. Проте, не дивлячись на це, активна участь недержавного сектору в цій сфері залишається недостатньою. На сьогоднішній день, існуючі закони та правила не використовуються в повному обсязі через недостатню залученість громадського сектору. Питання удосконалення законодавства гостро стоїть перед державою та потребує уваги, адже саме правова частина часто є

стримуючим фактором для покращення існуючих систем чи і розробки зовсім нових.

2.3. Моделювання впливу бюджетних видатків на соціальний захист під час війни

Для глибшого аналізу економічного становища у країні та спроможності до надання послуг соціального захисту було розроблено економетричну модель. Досліджується вплив основних макроекономічних показників вразливі групи населення, в даному випадку безробітне населення країни. Виплати на їх забезпечення є однією з важливих статей бюджету, тому аналіз є актуальним та може допомогти зробити висновки щодо подальшого розвитку ситуації.

У якості моделі було обрано векторну авторегресійну модель для дослідження взаємозв'язку між обраними показниками. Поняття та сфери застосування соціального забезпечення дуже широкі, тому для проведення детального аналізу було прийнято рішення сфокусуватися на безробітньому населенні та їх забезпеченні.

Висунуто припущення, про взаємозв'язок обраних показників та вплив макроекономічних показників та спроможність та обсяги надання соціального забезпечення. Для розробки моделі було використано показники, що допоможуть краще зрозуміти зміни основних показників в економіці України та їх вплив на соціальне забезпечення населення. Характеристика інформаційної бази моделі представлена далі:

- Перш за все, одним з основних рядів обраних для аналізу є ВВП України, який є основним індикатором добробуту населення та зміни в якому якісно відображають шоки економіки. Було взято дані з першого кварталу 2013 до четвертого кварталу 2023 року. Цей період часу

- максимально охоплює основні актуальні події, що мали прямий вплив на економіку країни;
- Інфляція також є важливим макроекономічним показником, що може мати вплив на інші показники в моделі та економічний стан в цілому. Дані по інфляції було взято за період з першого кварталу 2013 року до четвертого кварталу 2023 року. Різкий ріст інфляції може спонукати до збільшення витрат на соціальне забезпечення;
 - Також було використано показник середньої зарплати в Україні, рівень якого відображає загальну забезпеченість населення, а особливо стосується груп населення, які потребують соціального забезпечення. Кризові настрої мають прямий вплив на цей показник, що дає можливість зробити висновки про потребу населення у соціальному забезпеченні протягом періоду. Дані зібрано з першого кварталу 2013 року до четвертого кварталу 2023 року;
 - Ще одним показником, обраним для побудови моделі, є кількість зареєстрованого безробітного населення. Ця категорія потребує підтримки зі сторони держави та виплат з бюджету, тому кількість безробітного населення буде впливати на якість та можливість надання послуг соціального забезпечення. Взято дані з першого кварталу 2013 року до четвертого кварталу 2023 року;
 - І останнім показником є видатки бюджету на підтримку безробітного населення за той самий період з першого кварталу 2013 року до четвертого кварталу 2023 року. Показник обрано для того, щоб проаналізувати вплив змін у економіці на спроможність держави до соціального забезпечення в розрізі безробіття.

Дані, використані у моделі, представлено далі у Додатку В.

Специфікація моделі:

Для розробки моделі було використано такі часові ряди:

1. GDP – обсяг номінального ВВП України
2. INF – інфляція в Україні

3. ASLR – розмір середньої заробітної плати в Україні
4. UNEMP – рівень безробіття
5. UNEMP_EXP – обсяг видатків з бюджету на забезпечення безробітних

Для того, щоб переконатися, що дані обрано доцільно та між ними існує взаємозв'язок, необхідно провести ряд тестів. Першим було проведено тестування часових рядів на стаціонарність за допомогою тесту “Individual root – Im, Pesaran, Shin” результати якого представлено далі (див. рис. 2.4).

Im, Pesaran and Shin Unit Root Test on GROUP

Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)
 Series: UNEMP_EXP, UNEMP, INF, GDP, ASLR
 Date: 05/15/24 Time: 22:33
 Sample: 2013Q1 2023Q4
 Exogenous variables: Individual effects
 Automatic selection of maximum lags
 Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 7
 Total number of observations: 208
 Cross-sections included: 5

Method	Statistic	Prob.**
Im, Pesaran and Shin W-stat	1.75950	0.9608

** Probabilities are computed assuming asymptotic normality

Intermediate ADF test results

Series	t-Stat	Prob.	E(t)	E(Var)	Lag	Max Lag	Obs
UNEMP_EXP	-1.4394	0.5542	-1.524	0.767	0	9	43
UNEMP	-0.6629	0.8452	-1.524	0.767	0	9	43
INF	-3.5518	0.0111	-1.524	0.767	0	9	43
GDP	1.6798	0.9994	-1.350	1.006	7	9	36
ASLR	0.0784	0.9603	-1.524	0.767	0	9	43
Average	-0.7792		-1.489	0.815			

Рисунок 2.4. Результати тестування часових рядів на стаціонарність в рівнях

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

Результати тестування показують, що Prob. > 0.05, що не задовольняє умови побудови моделі. Тому було проведено тестування у перших різницях з метою усунення трендів. Проте після проведення тестування у перших різницях результати показали, що часовий ряд ВВП (GDP) все ще має Prob. >

0.05. Для вирішення цього питання було проведено тестування у других різницях, результати якого представлено далі (див. рис. 2.5).

Im, Pesaran and Shin Unit Root Test on D(GROUP,2)							
Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)							
Series: UNEMP_EXP, UNEMP, INF, GDP, ASLR							
Date: 05/15/24 Time: 22:38							
Sample: 2013Q1 2023Q4							
Exogenous variables: Individual effects							
Automatic selection of maximum lags							
Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 6							
Total number of observations: 189							
Cross-sections included: 5							
Method		Statistic	Prob.**				
Im, Pesaran and Shin W-stat		-15.0005	0.0000				
** Probabilities are computed assuming asymptotic normality							
Intermediate ADF test results							
Series	t-Stat	Prob.	E(t)	E(Var)	Lag	Max Lag	Obs
D(UNEMP_E...	-6.2505	0.0000	-1.474	0.833	2	9	39
D(UNEMP,2)	-11.249	0.0000	-1.523	0.769	0	9	41
D(INF,2)	-7.6306	0.0000	-1.474	0.833	2	9	39
D(GDP,2)	-7.4355	0.0000	-1.356	0.982	6	9	35
D(ASLR,2)	-6.0862	0.0000	-1.356	0.982	6	9	35
Average	-7.7304		-1.437	0.880			

Рисунок 2.5. Результати тестування часових рядів на стаціонарність в других різницях

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

На цьому етапі результати тестування показують, що всі часові ряди є стаціонарними у других різницях ($\text{Prob.} < 0,05$). Цей результат задовольняє умови розробки моделі, тому можна переходити до наступного етапу, яким є визначення оптимальної кількості лагів.

Для досягнення цієї мети було протестовано дані за допомогою наступних двох тестів: Lag Length Criteria та Lag Exclusion Test.

Lag Length Criteria – при проведенні тесту було зроблено припущення про те, що необхідні лаги знаходитимуться у діапазоні від 1 до 4. Цей діапазон вибрано з урахуванням того, що у дослідженні використано 44 спостереження, а 10 % від цієї кількості становить приблизно 4.

Другим тестом, що проводиться для визначення оптимальної кількості лагів є Lag Exclusion Test. За допомогою цього тесту було визначено, що всі лаги в діапазоні від 1 до 4 є значимими, тому що їх Prob. < 0,05.

Тепер, коли ці тести пройшли успішно і було визначено, що ряди є стаціонарними в рівнях та оптимальну кількість лагів, залишився ще один важливий тест, який необхідно провести у рамках розробки моделі. Ним є перевірка часових рядів на екзогенність. Для проведення цієї перевірки було використано тест Грейнджера. Він використовується для перевірки наявності причинно-наслідкового зв'язку між часовими рядами. Результати тесту представлено далі (див. рис. 2.6, рис. 2.7):

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests			
Date: 05/15/24 Time: 22:43			
Sample: 2013Q1 2023Q4			
Included observations: 38			
Dependent variable: D(GDP,2)			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(ASLR)	11.64428	4	0.0202
D(UNEMP)	5.643192	4	0.2274
D(UNEMP_...	4.758243	4	0.3130
All	37.43679	12	0.0002
Dependent variable: D(ASLR)			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(GDP,2)	13.14031	4	0.0106
D(UNEMP)	6.308763	4	0.1772
D(UNEMP_...	2.873477	4	0.5792
All	39.97410	12	0.0001

Рисунок 2.6. Результати тесту Грейнджера для рядів GDP та ASLR

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

Результати тестування часових рядів GDP та ASLR показали Prob. < 0.05, що є задовільним показником. З іншого боку, при тестуванні показника INF було отримано результат Prob > 0.05, що буде пояснено далі.

Dependent variable: D(UNEMP)			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(GDP,2)	8.500290	4	0.0749
D(ASLR)	9.892148	4	0.0423
D(UNEMP_...	28.44182	4	0.0000
All	36.22917	12	0.0003

Dependent variable: D(UNEMP_EXP)			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(GDP,2)	9.836106	4	0.0433
D(ASLR)	15.56669	4	0.0037
D(UNEMP)	1.689786	4	0.7926
All	26.03116	12	0.0106

Рисунок 2.7. Результати тесту Грейнджера для рядів UNEMP та UNEMP_EXP

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

Згідно тесту Грейнджера Prob. для часового ряду $INF > 0.05$, через що часовий ряд було включено до екзогенних змінних. Усі ж інші Prob. > 0.05 , що дає можливість стверджувати, що протестовані ряди є ендогенними. Таким чином, всі необхідні тести на цьому етапі було проведено успішно. Відповідно, було зібрано фінальну специфікацію моделі, яка представлена далі (див. рис. 2.8).

У специфікації було розміщено ендогенні змінні відповідно до розподілу Чолеського.

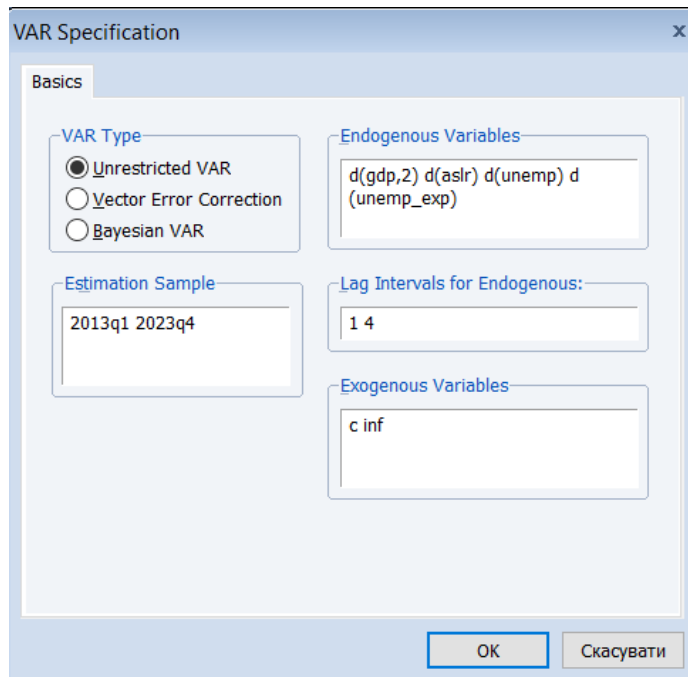

Рисунок 2.8. Специфікація VAR моделі

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

Першими розміщено показник ВВП у других рівнях, так як згідно з припущенням він є основним з обраних показників фактором, що впливає на інші, а другим є показник середньої зарплати. Інфляція, як вже було вказано, розміщена у екзогенних змінних.

Діагностика економетричної моделі є важливим етапом її розробки, на якому перевіряється адекватність моделі та потенційні проблеми, які можуть мати вплив на результати моделювання.

Перш за все, в процесі діагностики було проведено тестування залишків на білий шум. Наявність білого шуму означає, що залишки моделі є випадковими та не мають автокореляції, що може свідчити про те, що модель адекватно описує структуру даних. Для цього було застосовано Unit Root Test в рівнях над залишками моделі, який представлено далі (див. рис. 2.9). З результатів тестування можна зробити висновок про те, що залишки є білим шумом, через те, що Prob. < 0.05.

G Group: REDIDS Workfile: UNTITLED::Untitled\									
View	Proc	Object	Print	Name	Freeze	Sample	Sheet	Stats	Spec
Im, Pesaran and Shin Unit Root Test on REDIDS									
Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)									
Series: RESID01, RESID02, RESID03, RESID04									
Date: 05/15/24 Time: 22:48									
Sample: 2013Q1 2023Q4									
Exogenous variables: Individual effects									
Automatic selection of maximum lags									
Automatic lag length selection based on SIC: 0									
Total (balanced) observations: 148									
Cross-sections included: 4									
<hr/>									
Method		Statistic			Prob.**				
Im, Pesaran and Shin W-stat		-8.65928			0.0000				
<hr/>									
** Probabilities are computed assuming asymptotic normality									
Intermediate ADF test results									
<hr/>									
	Series	t-Stat	Prob.	E(t)	E(Var)	Lag	Max Lag	Obs	
	RESID01	-5.7905	0.0000	-1.524	0.776	0	9	37	
	RESID02	-5.1982	0.0001	-1.524	0.776	0	9	37	
	RESID03	-4.9391	0.0003	-1.524	0.776	0	9	37	
	RESID04	-5.4209	0.0001	-1.524	0.776	0	9	37	
	Average	-5.3372		-1.524	0.776				
<hr/>									

Рисунок 2.9. Результати тестування залишків на білий шум

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

Наступним кроком у діагностиці моделі є визначення нормальності розподілу залишків. Якщо залишки нормально розподілені, це підтверджує коректність моделі та дозволяє робити висновки з її результатів. Для визначення нормально розподілу необхідно використати функцію Normality test, результати якої представлено далі (див. рис. 2.10).

Оскільки всі $\text{Prob} < 0.05$, ми відхиляємо нульову гіпотезу про те, що залишки розподілені нормально. Проте, згідно з граничною теоремою це можна пояснити великою кількістю спостережень.

Останнім кроком у діагностиці моделі залишається тестування залишків на автокореляцію. Серійна кореляція в залишках означає, що залишки не є незалежними і це може свідчити про те, що модель не повністю враховує структуру даних.

VAR Residual Normality Tests
 Orthogonalization: Cholesky (Lutkepohl)
 Null Hypothesis: residuals are multivariate normal
 Date: 05/15/24 Time: 22:50
 Sample: 2013Q1 2023Q4
 Included observations: 38

Component	Skewness	Chi-sq	df	Prob.
1	-0.955066	5.776959	1	0.0162
2	0.849322	4.568533	1	0.0326
3	-0.609902	2.355878	1	0.1248
4	1.683316	17.94583	1	0.0000
Joint		30.64720	4	0.0000

Component	Kurtosis	Chi-sq	df	Prob.
1	5.166648	7.432740	1	0.0064
2	3.808681	1.035444	1	0.3089
3	3.576302	0.525864	1	0.4684
4	9.330598	63.45441	1	0.0000
Joint		72.44846	4	0.0000

Component	Jarque-Bera	df	Prob.
1	13.20970	2	0.0014
2	5.603978	2	0.0607
3	2.881742	2	0.2367
4	81.40024	2	0.0000
Joint	103.0957	8	0.0000

Рисунок 2.10. Результати тестування залишків на нормальність розподілу

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

Для проведення тестування було використано функцію Autocorrelation LM Test. Результат представлено далі (див. рис. 2.11).

VAR Residual Serial Correlation LM ...
 Null Hypothesis: no serial correlation...
 Date: 05/15/24 Time: 22:57
 Sample: 2013Q1 2023Q4
 Included observations: 38

Lags	LM-Stat	Prob
1	18.70742	0.2841
2	19.88199	0.2256
3	20.41868	0.2020
4	16.42456	0.4237
5	23.26928	0.1067
6	10.33560	0.8485
7	19.88075	0.2256
8	34.75416	0.0043
9	30.60796	0.0151
10	47.61233	0.0001
11	27.90151	0.0325
12	41.43340	0.0005

Probs from chi-square with 16 df.

Рисунок 2.11. Результати тестування залишків на серійну автокореляцію

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

Оскільки, для більшості лагів $\text{Prob.} > 0.05$, то серійна автокореляція відсутня, що дає можливість стверджувати про адекватність побудованої моделі.

Наступним кроком аналізу моделі є побудова функції імпульсних відгуків, для того, щоб зрозуміти як часові ряди будуть реагувати на відстані часу. На першому рисунку (див. рис. 2.12) зображено функції імпульсних відгуків на 1 стандартне відхилення для часових рядів GDP та ASLR, на другому (див. рис. 2.13), для часових рядів UNEMP та UNEMP_EXP. Результати проведеного аналізу представлено далі:

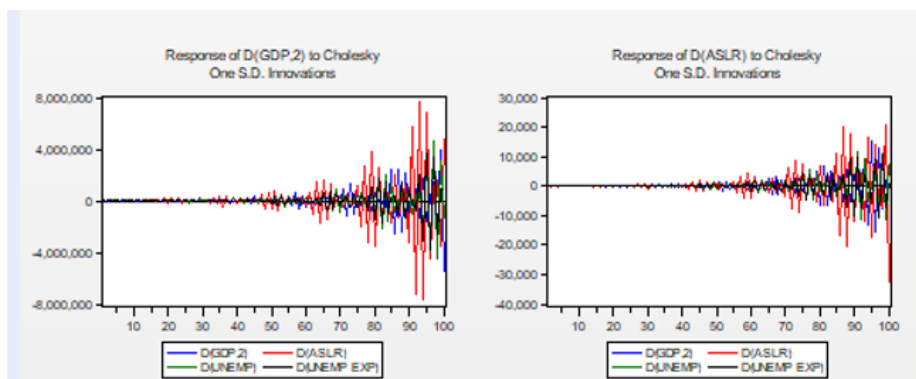

Рисунок 2.12. Функції імпульсних відгуків на 1 стандартне відхилення у часових рядах GDP та ASLR

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

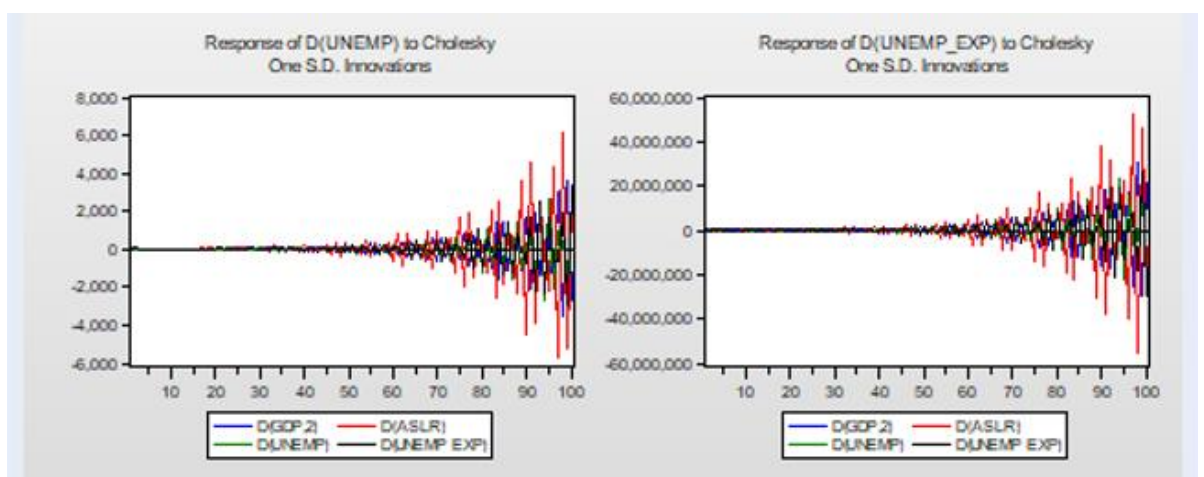

Рисунок 2.13. Функції імпульсних відгуків на 1 стандартне відхилення у часових рядах UNEMP та UNEMP_EXP

Джерело: складено автором на основі власного дослідження

З результатів можна зробити висновок, що з плином часу функція імпульсних відгуків вплив шоку не затухає, а навпаки зростає. Це не є позитивним фактором, проте його можна пояснити тим, що протягом досліджуваного періоду економіка країни неодноразово переживала шоки, що, звісно, мало своє відображення на основних макроекономічних показниках. Більше того, наразі країна знаходиться у невизначеному становищі у стані війни, що ускладнює майбутні прогнози з приводу подальших дій для стабілізації ситуації. Враховуючи різкі зміни у видатках, у тому числі, на безробіття та різке збільшення кількості безробітних та біженців, можна пояснити реакцію для часових рядів UNEMP та UNEMP_EXP.

Далі було проведено аналіз декомпозиції дисперсій, результат можна побачити далі (див. рис. 2.14).

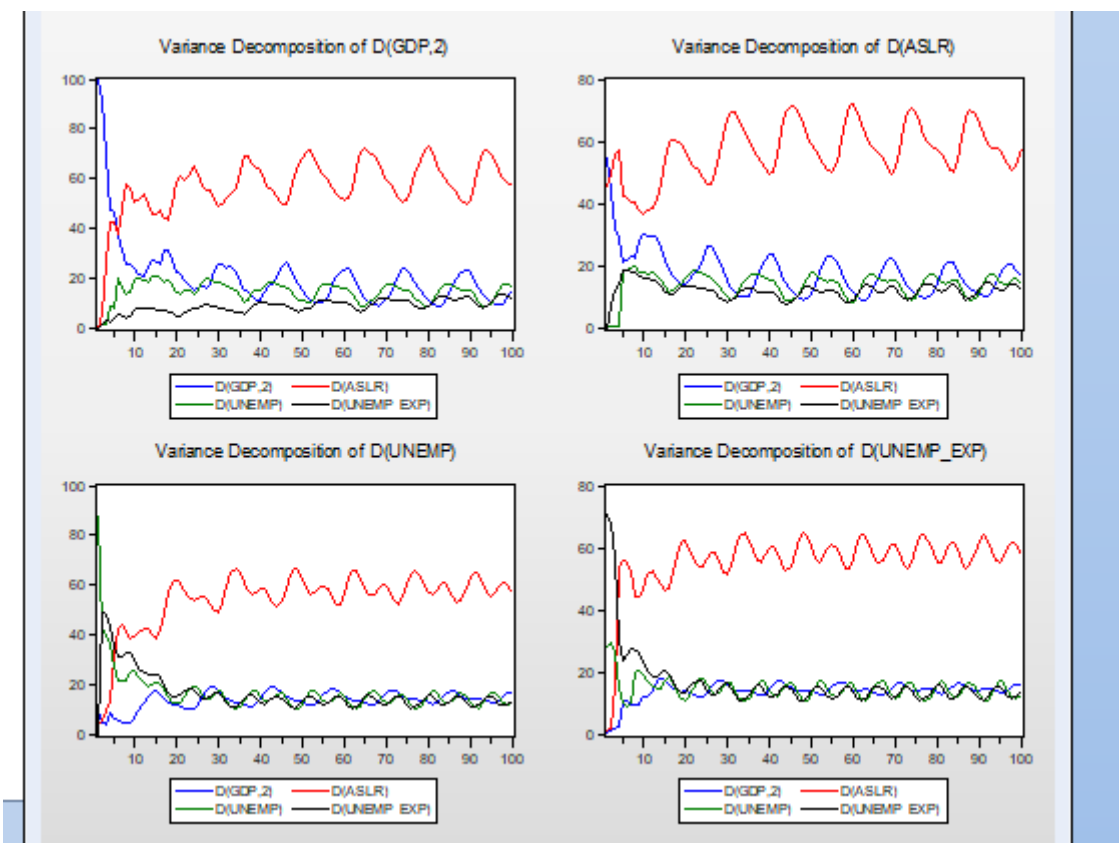

Рисунок 2.14. Графік декомпозиції дисперсій

З графіку видно, що з усіх часових рядів найбільший вплив має саме ASLR. Так, на першому графіку GDP в першому періоді пояснює себе на 100

процентів, проте потім цей показник коливається в межах 20-30 %, у той час як показник ASLR доходить до 60-70. Інші ж показники мають доповнюючий характер.

На графіку самого часового ряду середньої заробітної плати (ASLR) видно, що найбільше себе пояснює він сам, доходячи до рівня 70 у деяких періодах. У цей час інші показники коливаються в межах 15-30 та не мають такого рівня пояснення часового ряду.

Графік кількості зареєстрованих безробітних (UNEMP) також показує найбільший рівень пояснення показником ASLR, що є визначальним на даному рисунку. Інші показники сягають рівня 20, доповнюючи одне одного. Їх роль поступово зменшується зі зміною періодів.

Видатки на безробітних (UNEMP_EXP) пояснюють себе на 100 % у першому періоді, проте потім різко знижують свою роль до 15-25 %, підіймючи рівень пояснення показником ASLR до 60-70 %.

Таким чином, проведене дослідження дає можливість зробити певні висновки щодо проаналізованих даних. У ході роботи було побудовано VAR модель, основними часовими рядами для якої було обрано наступні: обсяг ВВП (GDP), середня заробітна плата (ASLR), обсяг інфляції (INF), рівень безробіття (UNEMP) та видатки з бюджету на безробіття (UNEMP_EXP).

За допомогою тесту Individual root – Im, Pesaran, Shin було визначено, що часовий ряд GDP набуває стаціонарності при тестуванні у других різницях, у той час як інші показники потребують тестування у перших різницях. Також за допомогою тестування лагів було визначено, що значимими є лаги у діапазоні від 1 до 4. Це було зроблено за допомогою тестів на Lag Length Criteria та Lag Exclusion Test. Також за допомогою тесту Грейнджера було зроблено висновок про екзогенність часового ряду INF та ендогенність інших часових рядів. Окрім цього, у ході тестування було також визначено, що всі залишки є білим шумом та розподілені нормально, а серійна автокореляція відсутня.

Аналіз імпульсних відгуків показав зростання впливу шоків, проте це може бути пояснено нестабільністю економічного стану протягом досліджуваного періоду та війною, що триває в країні та призводить до різкого збільшення видатків на соціальний захист, у цьому випадку, на безробітних, та має сильний вплив на основні макроекономічні показники.

Отже, модель вказує на взаємозв'язок між досліджуваними часовими рядами та їх реакцію на кризові ситуації. Перш за все, різкі зміни у економічному становищі створюють необхідність грамотного розпорядження ресурсами та розподілу їх для підтримки менш забезпечених категорій населення. Особливо на це вказує роль рівня середньої зарплати у поясненні часових рядів, так як цей показник є одним з основних для визначення рівня забезпеченості населення. Його невідповідність з іншими показниками, що відображають економічний стан у країні, створює додаткове навантаження на фінансову систему через збільшення обсягів коштів необхідних для забезпечення соціального захисту та вразливих груп населення.

Висновки до розділу 2

Починаючи з 2014 року та початку військового конфлікту на території України, кількість людей що потребує соціального забезпечення зростає. Для їх підтримки необхідно розробляти та реалізовувати нові програми, що допоможуть ефективно розподіляти кошти між вразливими групами.

Для цього, перш за все, необхідні механізми контролю та звітності, що будуть відповідальні за доцільне використання коштів у таких програмах. Окрім цього, важливим питанням є боротьба з корупцією, яка може як перешкоджати вчасно надавати послуги соціальної підтримки громадянам, так і впливати на рівень довіри до таких програм з боку як населення так і інвесторів.

Фінансування програм соціального захисту вимагає також розробки стратегій для подальшого забезпечення вразливих груп, особливо беручи до

уваги обмеженість ресурсів. Аналіз видатків на такі програми вказує на існування прямого зв'язку між розміром фінансування програм соціального захисту та відсотковим відношенням їх виконання. Це також сигнал про те, що масштабні програми, які мають довгострокові цілі мають контролюватися ще прискіпливіше, адже мають тенденцію до зниження рівня виконання.

Можна стверджувати, що скоріш за все потреба у фінансуванні соціального забезпечення буде тільки збільшуватися у майбутньому через хід війни та вже існуючі питання щодо підтримки вразливих груп. Окремо варто відзначити фінансування внутрішньо переміщених осіб та спрощення процедур оформлення для них. Висока бюрократизація стає проблемою, що впливає як на швидкість так і на якість надання послуг.

На даний момент вводиться і багато позитивних змін. Серед них покращення кооперації між державним та недержавним секторами, що може допомогти ефективно балансувати ресурси та перерозподіляти обов'язки, розробка законодавства, що полегшує отримання допомоги та інше. Таким чином, можна стверджувати, що система соціального захисту в Україні розвивається та готується відповідати на будь-які можливі виклики.

Проведене дослідження з побудовою моделі дає глибше розуміння взаємозв'язку основних економічних показників та їх вплив на забезпечення населення соціальним захистом. Нестабільність продиктована умовами війни ускладнює побудову прогнозів щодо подальшого розвитку ситуації, проте можна зробити висновки про важливість правильного розподілу наявних ресурсів для забезпечення ефективного використання.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення соціального захисту

У контексті воєнного стану важливо враховувати складні виклики для суспільства, особливо у сфері соціального захисту населення. Аналіз досвіду інших країн може бути дуже корисним для розуміння та впровадження ефективних заходів з фінансового забезпечення соціального захисту під час воєнного конфлікту.

Перш за все, слід відзначити досвід країн, що успішно застосовували фінансові механізми для соціального захисту під час воєнного стану. Наприклад, Боснія і Герцеговина залучала зовнішні гранти для реабілітації жертв війни, демобілізації та реінтеграції, а також для організації громадських робіт та створення робочих місць. Цей підхід сприяв забезпеченню необхідних соціальних послуг у умовах воєнного конфлікту. В даному розрізі, доцільним є проведення порівняння заходів соціального захисту в умовах воєнного стану з міжнародними стандартами та досвідом інших країн [35].

Загальна схема фінансування національних систем соціальних виплат базується на кількох основних джерелах надходжень, що включають:

Внески в системи соціального забезпечення, що сплачуються як роботодавцями, так і працівниками, і призначені для забезпечення фонду соціального захисту.

Податки, які можуть становити або частину загальних державних доходів, або бути спеціально призначеними для фінансування соціальних виплат.

Інвестиційні доходи, які можуть бути використані для забезпечення додаткових фінансових ресурсів.

Приватні вкладення коштів або страхові премії, що використовуються для підтримки окремих соціальних програм.

У більшості країн національні системи соціальних виплат отримують фінансування з кількох джерел одночасно. У той же час, в Україні основними джерелами фінансування видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення населення є кошти з державного та місцевих бюджетів, а також кошти з позабюджетних фондів. Інші джерела фінансування соціального захисту мають обмежений обсяг або не використовуються взагалі.

У країнах Європейського Союзу право на соціальну допомогу часто обумовлено тривалістю проживання. Наприклад, в Іспанії для отримання допомоги потрібно проживати в країні від 3 до 5 років. Проте в деяких країнах, як от Швеція, Фінляндія та Норвегія, соціальна допомога доступна всім, хто її потребує, незалежно від тривалості проживання. Тут соціальні послуги розглядаються як гарантовані громадянські права. Наприклад, універсальна пенсія за віком в Канаді, Данії і Новій Зеландії, відома як "демогрант", та медичні послуги національних служб охорони здоров'я у Великій Британії та Італії є прикладами універсальної допомоги, яка є вираженням соціальної солідарності на рівні держави. Організація системи соціального забезпечення повинна забезпечувати таке фінансування, щоб було можливо здійснювати виплату соціальних допомог вчасно та сплачувати адміністративні витрати. Основною метою є забезпечення постійної платоспроможності для виконання вимог системи соціального забезпечення [36].

Згідно з положеннями міжнародних стандартів соціального захисту ООН, для кожного громадянина, держава забезпечує належний рівень життя, до якого входить надання можливостей отримання освіти, медичної допомоги, умов для проживання та праці, а також надання соціальних послуг.

Досвід зарубіжних країн вказує на те, що введення воєнного стану може нести за собою впровадження заходів обмеження свобод та прав людей, які можуть бути корисними для забезпечення національної безпеки та захисту населення. Наприклад, в період Другої світової війни, Великобританія

запровадила систему соціальної допомоги, яка впроваджувалась для громадян у разі втрати місця роботи, або втрати працездатності.

Узагалі підтримка військових та учасників бойових дій широко застосовується у багатьох країнах. Для більш детального розгляду цього питання варто розглянути структуру системи матеріального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Система матеріального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО

Матеріальне забезпечення військовослужбовців				
Прямі регулярні виплати	Спеціальні заохочувальні виплати	Компенсаційні доплати	Пільги соціального забезпечення	Інші пільги, зокрема для членів сім'ї
Грошове забезпечення	Спонукають і приваблюють військовослужбовців		Медичне обслуговування	Освіта
Квартирне забезпечення	дефіцитних професій, заохочують до продовження контрактів і перебування на військовій службі (понад 30 видів)		Страховання	Система військторгів
Продовольче забезпечення				Надання робочих місць
Речове забезпечення				

Джерело: розроблено автором на основі [37]

США запровадило програми, які забезпечують допомогу сім'ям військовослужбовців, які постраждали внаслідок ведення бойових дій в різних країнах. Програми, які впроваджені належать до двох відомств, а саме, частина належить до Ветеранської адміністрації США (VA), а деякі - до Міністерства оборони США (DoD).

До таких програм належать:

Програма VA включає в себе підтримку сімей військовослужбовців, які загинули під час війни. В допомогу, передбачену цією програмою входить надання фінансової допомоги, а також послуги по проведенню поховання.

Програма Міністерства оборони США включає в себе підтримку сімей військовослужбовців, які загинули під час війни у В'єтнамі. В допомогу, передбачену цією програмою входить надання фінансової допомоги, а також послуги по проведенню поховання.

Програма Міністерства оборони США, аналогічна програмі VA, на підтримку сімей військовослужбовців, які постраждали від війни. [38]

Також важливим аспектом допомоги тим, хто постраждав внаслідок воєнних дій є надання психологічної допомоги. Країни, які мали досвід ведення воєнних дій та введення воєнного стану володіють низкою механізмів соціального захисту. В період балканської війни, Хорватія ввела в дію програму допомоги громадянам, які постраждали від війни, а також здійснювала заходи по поверненню біженців та переселенців.

До складу програм, які впроваджувала Хорватія, входять [39]:

Програма підтримки ветеранів, завдяки якій, ветеранам надали змогу отримувати різні види соціальних послуг, медичне обслуговування, психологічну реабілітацію, пільгові кредити та страхування;

Програма соціальної допомоги, яка направлена на надання допомоги особам з інвалідністю та членам їх родин. Розмір допомоги залежить від різного роду факторів, до яких належить рівень інвалідності, інформація про доходи, також враховується інформація про кількість осіб з інвалідністю в одній родині;

Програма допомоги учасникам АТО, яка передбачає надання допомоги військовослужбовцям, які приймали участь в АТО, а також членам їх сімей. Також, за допомогою можуть звернутись ті військовослужбовці, які мають проблеми зі здоров'ям або постраждали від насильства;

Програма допомоги молодим ветеранам, згідно якої, надається фінансова допомога молодим людям та їх сім'ям, які отримали інвалідність у віці до 30

років, внаслідок воєнних дій. Також Хорватія внесла зміни до чинного законодавства, забезпечивши тим самим надання захисту прав ветеранів та людей з інвалідністю та створила Національну службу ветеранів, яка забезпечує підтримку ветеранів та їх сімей у всіх аспектах життя, від допомоги з роботою до підтримки підприємницької діяльності.

У міжнародній практиці реалізується механізм фінансування засобами державного бюджету заходів, спрямованих на гарантування соціального захисту ветеранів війни, що включає надання пільг та програм, а також забезпечення підтримки ветеранів та їхніх сімей з метою швидкої адаптації після військової служби або під час процесу реабілітації.

Система такого фінансування акцентується на обов'язковому страхуванні, яке спрямоване на випадки загибелі, поранення чи захворювання військовослужбовців, зокрема мається на увазі медичне обслуговування та покриття витрат, пов'язаних з цими подіями. Особливо актуальною підтримка цієї групи населення є для України зараз, коли іде війна.

Як під час, так і після закінчення війни важливою є реінтеграція військовослужбовців у мирне життя, де вони будуть забезпечені усім необхідним. Для цього необхідні як окремі структури, що будуть займатися емпірично добробутом військовослужбовців, так і нормативно-правова база, що буде нормалізувати та забезпечувати виконання програм з підтримки. Такі структури потрібні для більш децентралізованої підтримки для учасників бойових дій та прискорення її надання. Враховуючи активну війну в Україні, згодом такої допомоги потребуватиме велика кількість людей. Досвід інших країн показує, що основою будь-якою діяльності у сфері соціального захисту є законодавчий фундамент, проблеми з яким можуть погіршувати умови надання допомоги. Для того, щоб краще зрозуміти, як саме у інших країнах вирішуються такі проблеми, варто розглянути законодавство націлене на соціальне забезпечення військових є у багатьох розвинутих країнах світу (див. табл. 3.2):

Таблиця 3.2. Законодавчі механізми соціального захисту для військовослужбовців у деяких країнах світу

Країна	Норми закону
Німеччина	Закон “Про правове положення військовослужбовців бундесверу” “Про забезпечення військовослужбовців”
Італія	“Кодекс військової служби” Неурядове об’єднання “Жертви повинності”
Польща	“Про забезпечення військових і воєнних інвалідів та членів їх родин” “Про ветеранів, які брали участь в бойових діях за межами країни”
США	“Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”

Джерело: складено автором на основі [37]

Багато ветеранів після завершення служби зіткнулися з різними труднощами, такими як пошкодження здоров'я, психологічні проблеми, проблеми з працевлаштуванням та життям в цілому. Програми соціального забезпечення допомагають їм подолати ці труднощі, забезпечуючи медичну, психологічну та фінансову підтримку. Деякі програми соціального забезпечення для ветеранів також включають в себе заходи з професійної реабілітації та підтримки у знаходженні нових можливостей для працевлаштування після військової служби. Це допомагає ветеранам інтегруватися в цивільне життя та забезпечити собі стабільне майбутнє.

Таким чином, вивчення досвіду інших країн у забезпеченні соціальних гарантій дозволяє зробити кілька висновків. Перш за все, що стосується військовослужбовців, багато нормативно-правових актів України, які регулюють соціальні гарантії для військових, не враховують сучасний рівень життя та витрати, які необхідно нести військовослужбовцям, захищаючи

країну. Це охоплює моральні, духовні, психічні, психологічні, фізичні та інші аспекти. Цей напрям розвивається та покращується, як того вимагають умови, в яких знаходиться країна, проте попереду все ще довгий шлях. Інтеграція військових у суспільство є одним з ключових завдань, яке наразі уряд має ставити перед собою. Це необхідно як у майбутньому після закінчення війни, так і зараз. Соціальне забезпечення учасників бойових дій має враховувати різні фактори, що впливають на реабілітацію та інтеграцію людини. Сюди входять як матеріальні складові, такі як надання житла, виплати та інше, так і моральна та психологічна підтримка, що може знаходитися.

Кожна країна має свої особливості в забезпеченні соціального захисту для вразливих груп населення, серед яких і військовослужбовці. Ці системи створені відповідно до вимог та викликів окремих випадків кожної країни, та всі вони спрямовані на надання якомога якіснішої підтримки у мінімальні періоди часу. Окрім соціального забезпечення вразливих груп у розвинених країнах є окремі структури, що відповідають за добробут учасників бойових дій. Одним з яскравих прикладів такої підтримки є надання пільгового житла або доступних кредитів на житло.

Отже, нормативно-правове регулювання питань соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей в Україні має відповідати міжнародним стандартам, до яких зокрема можна віднести стандарти країн-членів НАТО. Таким чином Україна зможе використати перевірені досвідом методики з забезпечення, поступово адаптуючи їх до наших реалій.

3.2. Стратегічні підходи до покращення фінансового забезпечення соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану

Ефективне фінансування соціальних програм під час війни є критичною стратегічною метою для забезпечення адекватного соціального захисту громадян у період кризових умов. Постійна потреба в ресурсах, проблеми з рівномірним розподіленням та забезпеченням дедалі гостріше постають перед

суспільством. Необхідна для забезпечення усіх потреб ефективність використання коштів є темою багатьох дискусій. Це вимагає ретельного вивчення та застосування низки стратегій, спрямованих на ефективне розподілення та використання ресурсів під час війни. Ключові аспекти, які можуть бути досліджені для досягнення мети представлені далі (див. табл 3.3)

Таблиця 3.3. Напрями покращення фінансування соціального забезпечення

Напрями покращення	Пояснення застосування
Перегляд бюджетних пріоритетів	Перерозподіл ресурсів, визначення найбільш важливих напрямів в умовах обмеженості ресурсів.
Міжнародна співпраця та донорство	Підтримка з боку інших держав, в тому числі не тільки фінансова, допоможе полегшити навантаження на державні структури
Ефективне використання ресурсів	Перегляд запланованих на виділення коштів та збільшення ефективності їх використання, для чого може бути застосовано досвід інших країн
Співпраця з приватним сектором	Приватний сектор може надати додаткові ресурси та можливості у вирішенні питань соціального захисту громад на локальному рівні
Контроль та моніторинг	Збільшення контролю над виконанням програм за допомогою окремих структур, залучення іноземних наглядачів тощо
Боротьба з корупцією	Корупція була і залишається однією з головних проблем що постають перед українським суспільством.

Джерело: створено автором на основі [40]

Ці аспекти було виділено як основні при розгляді стратегій покращення фінансування соціальних програм під час війни. Далі кожен з них описано більш детально та пояснено його важливість.

Перегляд бюджетних пріоритетів: перегляд бюджетних пріоритетів та надання пріоритетності фінансуванню соціальних програм для вразливих

категорій населення, таких як ветерани, постраждалі від війни, діти та сім'ї, що опинилися в складних обставинах. До цього процесу також можна внести аналіз та реорганізацію виділених бюджетних коштів з метою підтримки ефективного фінансування соціальних програм у період воєнного стану.

Міжнародна співпраця та донорство: Визначення шляхів отримання міжнародної фінансової допомоги є одним із ефективних способів доповнити ресурси для соціальних програм. Однак така співпраця може здійснюватися через різні донорські організації, які також залучають додаткові ресурси. У такому випадку важливими є співпраця з міжнародними організаціями та підписання угод про фінансову допомогу, спрямовану на підтримку національних соціальних програм.

Ефективне використання ресурсів: Для того, щоб максимізувати використання наявних ресурсів необхідно контролювати використання коштів та мати можливість адаптувати та змінювати програми. До інших шляхів ефективізації можна віднести впровадження ефективного фінансового управління, аудиту програм, а також пошук способів зменшення витрат без втрати якості наданих послуг.

Інноваційні фінансові механізми: За допомогою таких механізмів, як соціальні облігації або публічно-приватні партнерства можна створити додаткові джерела фінансування для соціальних програм під час воєнного стану. Таким чином також можна залучати кошти від приватних інвесторів та фондів для забезпечення соціальної підтримки населенню.

Для того, щоб досягнути поставлених цілей з побудови ефективного моніторингу та контролю також потрібно впроваджувати детальні системи звітності, що дадуть можливість слідкувати за коштами, витраченими на ті чи інші програми. Також підвищенню ефективності моніторингу і контролю в програмах соціального забезпечення під час війни чи інших кризових ситуацій сприятимуть підвищення прозорості управління, залучення громадськості та створення механізмів зворотного зв'язку. Для цього державі варто розглядати залучення незалежних сторін до аудиту діяльності програм соціального

забезпечення, що вирішить декілька проблем одночасно, серед яких збільшення ефективності виконання програм соціального захисту, підвищення рівня довіри міжнародної спільноти та відповідно зменшення корупційних ризиків.

Боротьба з корупцією. Кризова ситуація в країні часто сприяє зростанню ризиків корупції та зловживань, через що боротьба з корупцією у воєнний період набуває особливої актуальності та складності. Корупція може стати серйозною загрозою для національної безпеки, економічного розвитку та соціальної стабільності в умовах, коли державні інституції можуть бути обмеженими або дезорганізованими, що, окрім всього, вдарить по репутації держави.

Підвищення прозорості та відкритості. Необхідно впровадити ефективні механізми моніторингу та контролю за використанням публічних коштів, особливо у сферах оборони, безпеки та гуманітарної допомоги. Це включає розробку та впровадження прозорих процедур закупівель, системи електронного контролю та звітності, а також залучення незалежних аудиторських органів для перевірки використання бюджетних коштів. Запровадження цих заходів сприятиме зменшенню корупції, забезпечить ефективне використання державних ресурсів та підвищить довіру громадськості до управління в умовах воєнного конфлікту.

Залучення приватного сектору. Уряд може співпрацювати з приватним сектором для залучення приватних інвестицій у соціальні програми. Ця стратегія передбачає укладання партнерських угод та створення сприятливих умов для інвестицій у соціальні проекти з метою покращення фінансового забезпечення програм. Перш за все, це можливість додаткового фінансування, яке може стати актуальним у прифронтових зонах та територіях, де важче повністю забезпечувати населення. У потенційних інвесторів може бути більша мотивація підтримувати локальне соціальне забезпечення.

Окрім цього, ще одним варіантом співпраці є залучення приватного сектору до надання певного виду соціальних послуг на постійній основі. Для

цього держава може проводити тендери та передавати третім сторонам відповідальність за ті чи інші послуги. Звісно, цей процес має бути прозорим та зрозумілим, як і тендери, що надаються державою. Фальсифікації на темі соціального захисту можуть бути особливо болючими під час війни, коли невдоволення зі сторони переселенців та вразливих груп може зростати на фоні нестачі забезпечення фінансуванням, житлом чи іншими необхідними благами.

Використання аутсорсингу також може допомогти покращити систему соціального захисту – він може працювати як ще один інструмент для підтримки стабільності та безперервності соціальних послуг. Залучення зовнішніх постачальників може допомогти як з покращенням умов надання послуг, так і у впровадженні новітніх технологій та інноваційних підходів.

Аутсорсинг дозволяє місцевим громадам та організаціям зосередитися на своїх стратегічних завданнях та підвищити результативність виконання завдань, передаючи певні функції та обов'язки на зовнішні фірми або постачальників послуг. Наприклад, управління відходами, інфраструктурні роботи, обслуговування мереж водопостачання та каналізації, а також інші технічні та адміністративні процеси можуть бути делеговані до спеціалізованих компаній з високим рівнем експертизи та досвіду.

Ще одним позитивним аспектом можна вважати підтримку бізнесу, що надаватиме послуги аутсорсингу. Запровадження такої системи потребуватиме правового оформлення та моніторингу, проте може стати ефективним додатком до зусиль держави зі стабілізації ситуації.

За останні роки через активний хід війни на території України видатки на оборону постійно ростуть в порівнянні з іншими категоріями видатків. Це рішення виглядає логічним, проте якщо розглянути структуру видатків за останні роки у розрізі ключових сфер, можна зробити певні висновки щодо наслідків для української економіки (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4. Функціональна структура видатків державного бюджету України у 2019-2023 рр.

Категорія витрат	Рік, %				Абсолютне відхилення	
	2019	2020	2021	2022	2023	2023-2019
Загальнодержавні функції	20.7	15.5	16.2	7.1	16.2	-4.5
Оборона	12.7	10.3	9.7	44	36.3	23.6
Економічна діяльність	9.9	15	14.4	10.7	6	-3.9
Соціальний захист	25.9	27.8	25.6	14.2	18.7	-7.2

Джерело: створено автором на основі [41]

Аналізуючи структуру державних видатків, можна відзначити певні тенденції у зміщенні пріоритетів державної політики протягом останніх років. Якщо перед початком війни ключовими напрямками фінансування були підтримка державного апарату та соціальний захист, то починаючи з 2022 року вага видатків стала акцентуватися на сфері оборони. Високі обсяги витрат на соціальний захист можна пояснити необхідністю подолання соціальних та економічних криз, що виникли на тлі пандемії. Враховуючи особливе вразливе положення певних соціальних груп, забезпечення їх потреб є обґрунтованим.

Щодо видатків на загальнодержавні функції, виникають певні питання щодо ефективності та доцільності цих витрат. Фінансування оборонних потреб у зв'язку з подіями 2014 року та соціальними настроями останніх років перед війною мало б підштовхувати до збільшення видатків на оборону, однак з аналізу даних видно, що співвідношення витрат на оборону скоріш знижувалося. Доцільність таких рішень вимагає подальшого глибокого аналізу, особливо з огляду на процес відновлення після кризи 2020-2021 років,

коли фінансування соціального захист було доцільним з урахуванням пандемії.

Загалом оптимізація використання коштів на соціальний захист це багатостороннє питання, яке вимагає фундаментального підходу. Перш за все, найважливішими є прозорість та контроль будь-яких ініціатив у цій сфері. Внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, постраждалі від обстрілів та інші категорії громадян, які потребують соціального захисту можуть бути особливо вразливими, через що неможливість надання допомоги у повному розмірі може викликати недовіру до уряду та невдоволення, що погіршуватиме і без цього складне становище в країні.

Незважаючи на це все, займатися покращенням системи соціального захисту потрібно і якомога швидше, адже продовження війни створює все більше проблем фінансового та соціального характеру.

3.3. Пропозиції щодо вдосконалення системи соціального захисту громадян в умовах воєного стану

Процес управління фінансовими ресурсами під час кризи значною мірою відрізняється від управління в мирний час. Відповідно, дана питання потребує розгляду не тільки на політичному і практичному рівні, а й на науковому. Дослідження процесу управління ресурсами стосується таких питань як формування обсягів надходжень у бюджет, якісного управління, раціонального розподілу і ефективного використання коштів.

Здійснення ефективного управління напряму пов'язано з раціональним розподілом і використанням фінансових ресурсів, є запорукою недопущення дестабілізації всередині держави, а також, формування необхідного підґрунтя для подальшого відновлення. В свою чергу, нераціональний розподіл і неефективне використання фінансових ресурсів, має негативні наслідки, які виражаються у зменшенні можливостей держави фінансувати вкрай необхідні сфери, в першу чергу, оборонної.

В нинішніх умовах, використання застарілих організаційних форм управління ресурсами є недоцільним і матиме негативний вплив на державу. Неактуальні підходи управління є факторами, які можуть створювати серйозні проблеми в нинішній системі державного управління. Перспектива продовження війни має підштовзувати до перегляду застарілих методів управління фінансовими ресурсами та розробку нових, більш продуктивних.

При формуванні нових механізмів управління фінансовими ресурсами варто намагатися уникати високої бюрократизації системи, яка присутня зараз. Окрім цього, умови вимагають постійної адаптації, що в свою чергу означає що впровадження типових рішень, які не підходять для сучасних умов, буде неефективним. Почати процес розробки інноваційних підходів та ідей щодо модернізації існуючої системи варто з побудови стратегії та планування.

Планування являє собою ефективний інструмент для здійснення управління фінансовими ресурсами, оскільки складається не тільки з фінансових показників, а й з комплексу дій, направлений на вирішення поставленої задачі або проблеми. Фундаментальними задачами планування є дотримання збалансованості й пропорційності фінансових ресурсів як у коротко-, так і в довгостроковій перспективі. Реалізація ефективного планування дасть можливість уряду приймати варіативні рішення, в залежності від перебігу подій, особливо під час воєнного стану.

Базовим принципом, на якому будується планування, є прогнозування, яке може бути ефективним як у середньо-, так і в довгостроковому періоді. Проте через відсутність розуміння перспективи розвитку війни та того, як відновлюватиметься і функціонуватиме економіка в повоєнний період, та відповідно відсутності можливості точно оцінити потребу у ресурсах, варто розробляти не один, а декілька прогнозних сценаріїв розвитку.

Розвиток методів пізнання, дослідження, опису та пояснення сутності управління фінансовими ресурсами представляє собою системний підхід. Використання цього підходу у наукових дослідженнях є однією з характерних рис сучасної економічної науки, яка розглядає будь-який економічний об'єкт

як цілісну й неподільну систему. Незважаючи на важливість використання інноваційних підходів, фундаментальні основи розробки стратегії, такі як системний підхід, залишаються актуальними [42].

Однією з основних пропозицій щодо подальших дій для вирішення питання соціального забезпечення є розробка різних сценаріїв ходу подій. Це дасть можливість тримати ситуацію під контролем та бути готовим адаптувати систему соціального забезпечення у разі потреби. Одним з яскравих прикладів є розробка плану забезпечення населення в умовах постійних відключень електроенергії, спричинених постійними обстрілами.

За останні роки одним з інноваційних способів, що допомагають з підтримкою вразливих груп населення є соціальне підприємництво. В цілому воно є новим явищем у бізнесі, яке використовує інноваційні підходи для вирішення соціальних проблем та створює значний соціальний вплив, а також забезпечує доходи для свого подальшого розвитку. Одним з головних стимулів для соціальних підприємців є визнання їхньої місії та досягнень у цій сфері.

Узагалі саме поняття соціального підприємництва з'явилося в Україні в 2000-их роках. Починаючи з цього моменту, сфера поступово розвивалася. В основному це були масштабні проекти, що впроваджувалися іноземними інвесторами при підтримці держави.

Незважаючи на те, що "соціальне підприємництво" є актуальним терміном, його ще не закріплено у законодавстві України. Головною складністю є побоювання законодавців щодо ризиків, пов'язаних з податковими пільгами для соціальних підприємств та корупційними ризиками. Для ефективного застосування поняття соціального підприємництва має бути чітко визначене та прописане, а надання податковим пільг таким підприємствам могло би стати ще одним шляхом до маніпуляцій. Додатково, було висловлено сумніви щодо можливості ефективного контролю та перевірки, хто з підприємців справді відповідає критеріям соціального підприємництва [43].

Для кращого розуміння соціального підприємництва варто розглянути деякі приклади ініціатив, які були створені іноземними та українськими організаціями для покращення умов надавання соціальних послуг. Деякі яскраві приклади представлено далі (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5. Ініціативи соціального підприємництва в Україні

Назва ініціативи	Ким профінансовано	Роки створення	Місія
Мережа громадської дії в Україні (UCAN)	USAID	2004 - 2008	Проведення серія тренінгів, надання фінансової підтримки на створення 28-и соціальних підприємств
Консорціум «Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні».	British Council, «East Europe Foundation», «International Renaissance Foundation», PricewaterhouseCoopers	2010	Консорціум займається фінансуванням соціальних програм та розробкою нових
Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва	Україна, Western NIS Enterprise Fund	2012	Розробка програм доступного соціального інвестування
Програма «Сприяння розвитку міжсекторного партнерства в цілях захисту інтересів дітей»	ChildFund Deutschland, «East Europe Foundation»	2016	Підтримка дітей на окупованих територіях, посилення взаємодії громадських організацій

Джерело: розроблено автором на основі [44]

Наразі можна спостерігати формування певної структури соціального підприємництва, яка активно розвиває цю галузь. Це відображається у великій кількості проектів, організацій, навчальних та грантових програм, пов'язаних із соціальним підприємництвом. Також можна виділити і українські

ініціативи, що з'являються в останні роки, такі як піцерія Pizza Veterano та кав'ярня Veterano Coffee, що займаються реінтеграцією учасників бойових дій у суспільство та забезпечують їх працевлаштуванням. Таких проєктів наразі починає з'являтися ще більше, що свідчить про усвідомлення суспільством важливості підтримки цієї групи людей та готовності до адаптації до нових умов.

Таким чином, можна говорити про подальший потенційний розвиток цієї сфери соціальної підтримки та майбутні перспективи, такі як полегшення відповідальності за надання соціального захисту для держави та створення ком'юніті на основі таких закладів. Незважаючи на існування різноманітних ініціатив, важливо розуміти, що система соціального підприємництва досі не є довершеною та дуже залежить від підтримки інвесторів та міжнародних донорів.

Для продовження успішного розвитку соціального підприємництва важлива державна підтримка у формуванні цього сектору та його подальша підтримка через незалежні національні та міжнародні організації-донори. Сектор соціального підприємництва в Україні до сьогодні залежить від іноземної підтримки. Найзначнішим донором в цій сфері є США, але набирають значення й інші держави, зокрема Німеччина.

Щоб знайти інші нові рішення до викликів, що з'являються щодня з продовженням війни, потрібно провести якісну і кількісну оцінку фінансово-економічного стану. Для цього потрібно враховувати різні макропоказники та на основі отриманих аналітичних висновків розроблено можливі варіанти щодо моделей структури управління фінансовими ресурсами.

Важлива роль у створенні такої системи відводиться всім фінансовим інституціям держави. З огляду на це, оцінка ефективності управління фінансовими ресурсами є дуже важливою, оскільки має на меті визначення можливостей подальшого розвитку шляхом виявлення різного роду вад, недоліків в управлінні фінансовими ресурсами і розробку перспективних напрямів та стратегій подолання існуючих проблем.

Повнота та якість виконання бюджету, а також макроекономічні процеси в країні, залежать від ефективного управління фінансовими ресурсами держави. Отже, оцінка ефективності управління фінансовими ресурсами набуває великого значення, оскільки спрямована на визначення можливостей подальшого розвитку шляхом виявлення різноманітних вад та недоліків у фінансовому управлінні. Ця оцінка також спрямована на розробку перспективних стратегій і напрямків, спрямованих на подолання існуючих проблем та диспропорцій через підвищення ефективності.

Висновки до розділу 3

Пошук шляхів до оптимізації надання соціального забезпечення є важливим як для стабілізації ситуації в країні у цей момент, так і для відновлення у після воєнний період. Перш за все, це допоможе зберегти ресурси та спрямувати їх максимально ефективно на виконання необхідних завдань. Для цього уже створено велику кількість соціальних програм, проте важливим питанням є аудит використання коштів.

Моніторинг і контроль в управлінні програмами є критично важливими для досягнення поставлених цілей та успішності програм. Це особливо актуально в умовах війни, коли ресурси обмежені, а потреби населення зростають. Ефективний моніторинг дозволяє вчасно виявляти проблеми, уникати зайвих витрат, забезпечувати якість послуг і зберігати довіру громадян до системи соціального забезпечення.

Одним з ефективних інструментів управління фінансовими ресурсами, який включає комплекс заходів для вирішення завдань і проблем, є планування. Основними метами планування є збалансоване використання ресурсів у короткостроковій і довгостроковій перспективі. Ефективне планування дозволяє уряду приймати варіативні рішення, особливо в умовах воєнного конфлікту.

Серед основних щодо покращення фінансування надання соціальних послуг виділено: перегляд бюджетних пріоритетів; міжнародна співпраця та донорство; ефективне використання ресурсів; співпраця з приватним сектором; контроль та моніторинг; боротьба з корупцією.

Проте, незважаючи на планування та розробку шляхів до оптимізації, хід війни залишається непередбачуваним, що створює складнощі на шляху до вирішення нагальних проблем. Важливим фактором є гнучкість системи та готовність до адаптації. В сучасних умовах застарілі системи не мають права на існування і держава має використовувати усі доступні методи для оптимізації фінансування соціальних послуг.

ВИСНОВКИ

Фінансове забезпечення соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану є актуальною темою, з якою так чи інакше стикається більша частина населення України. Держава застосовує доступні їх методи для захисту населення та підтримки вразливих груп, проте продовження війни вимагає пошуку нових, більш ефективних способів вирішення питань.

Перший розділ роботи присвячено теоретичному значенню поняття соціального захисту в цілому. Соціальне забезпечення охоплює комплекс економічних заходів, спрямованих на фінансовий захист населення від різних соціальних ризиків. Соціальний захист є одним з основних прав громадянина, що гарантується державним соціальним страхуванням. Фінансування соціального захисту населення здійснюється за рахунок страхових внесків з різних джерел.

Також досліджено систему соціального захисту в Україні. Вона відіграє ключову роль у державній політиці, оскільки її мета - забезпечення соціальної справедливості, підтримка вразливих груп населення та покращення якості життя громадян. Однією з головних цілей цієї системи є забезпечення базового рівня життя та соціальних послуг громадянам.

Характерною особливістю системи є її різноманітність та багатошаровість програм. Вона включає різноманітні види допомоги, такі як пенсії, матеріальна допомога, соціальні виплати для різних категорій громадян, а також послуги соціального захисту та підтримки.

Нормативно-правова база соціального захисту в Україні також заслуговує окремого розгляду, адже саме вона є фундаментом для впровадження будь-яких реформ чи нових ініціатив. Наразі вона удосконалюється для того, щоб відповідати умовам воєнного стану, проте досі існують недостатньо нормалізовані аспекти в наданні соціального захисту.

Другий розділ роботи містить у собі дослідження впливу воєнного стану на систему соціального захисту в Україні. Зараз для фінансування соціального

забезпечення існує велика кількість програм, на які держава виділяє кошти. Ці програми спеціально розроблені та розраховані на виконання певних завдань з соціального захисту. Серед них підтримка учасників бойових дій, програми з підтримки внутрішньо переміщених громадян та біженців, підтримка дітей сиріт тощо. Для того, щоб ці програми були ефективними та успішно виконували свої місії, необхідно мати можливість контролювати рух коштів за цими програмами. Незважаючи на існування деяких механізмів моніторингу, варто і надалі розвивати можливості аудиту витрачених на соціальне забезпечення коштів

Для цього, перш за все, необхідні механізми контролю та звітності, що будуть відповідальні за доцільне використання коштів у таких програмах. Також необхідно боротися з проявами незаконного збагачення на таких програмах, адже від цього залежить рівень довіри інвесторів, як вітчизняних так і іноземних.

Дослідження ефективності використання коштів вже існуючих програм, яке було проведено у рамках роботи, дало можливість зробити висновки щодо ефективності використання коштів у програмах. Розмір програм часто прямо корелює з повнотою її виконання, а додаткові кошти, які можуть бути переспрямовані з інших програм допомагають закрити прогалини, що можуть виникати у фінансуванні програм з різних причин, які диктуються сучасними умовами війни.

Таким чином, можна стверджувати, що на соціальний захист виділяється чимало коштів та зусиль, розробляються програми та проводиться допомога, проте варто працювати над механізмами контролю, що забезпечать прозору роботу програм соціального захисту, а також шукати шляхи до покращення вже існуючих програм.

У третьому розділі розглядається оптимізація системи фінансування соціального захисту в умовах воєнного стану. Це є складним завданням, яке потребує широкого підходу та комплексу заходів. Один із ключових аспектів полягає у підвищенні ефективності використання наявних ресурсів. Це

включає оптимізацію адміністративних витрат, підвищення прозорості та точності у розподілі коштів. Залучення додаткових фінансових ресурсів через співпрацю з міжнародними організаціями та приватним сектором також може виявитися важливим джерелом фінансування.

Поряд з цим, ефективні механізми контролю, що включають моніторинг та оцінку витрат, допоможуть уникнути недоречного використання коштів та забезпечити їх ефективне використання. Використання інноваційних підходів у фінансуванні, боротьба з корупцією та інші методи можуть покращити прозорість та безпеку у витрачанні грошових коштів, що стає особливо важливим у воєнний період.

Всі ці заходи разом створюють фундаментальний підхід до фінансового забезпечення соціального захисту в умовах воєнного стану, спрямований на максимальне забезпечення та добробут громадян у вразливих групах населення. Такий підхід є важливим для успішного проведення заходів з соціального захисту та мінімізації подальших втрат від війни, сприяючи підтримці та допомозі простому населенню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року / Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина, Стаття 24. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану: постанова КМУ від 26 лютого 2022 року № 162, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>
3. Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: постанова КМУ від 16.04.2022 року № 457, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-%D0%BF#Text>
4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова КМУ від 20.03.2022 р. № 332, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: постанова КМУ від 19 березня 2022 року № 333, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF>
6. Кужелєв М. О., Федина В.В., Стабіас С.М. «Срібна економіка»: соціальні аспекти та сталий розвиток. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип 17. Т.2. С.227-235.
7. Нечипоренко А.В. Публічні фінанси в умовах воєнного стану в Україні. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : матер. 5-ої міжнар. наук.-практ. конференції, 27 квітня 2023 р. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С.201–203.
8. Деякі питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: постанова КМУ, від 12

- січня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-2024-%D0%BF#Text>
9. Міністерство фінансів України, Видатки на соціальну допомогу. URL: https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance
 10. Міністерство фінансів України, Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
 11. Результати моніторингу складання паспортів бюджетних програм на 2024 рік станом на 15 лютого: урядовий портал, Міністерство фінансів України, від 11 квітня 2024 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-rezultaty-monitorynhu-skladannia-pasportiv-biudzhethnykh-prohram-na-2024-rik-stanom-na-15-liutoho>
 12. Про затвердження Порядку та умов надання у 2020 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на проектні роботи...: постанова КМУ від 15 листопада 2017 р. N 877. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP170877>
 13. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К.: Центр громадської експертизи, 2019. – 104 с. – Бібліографія: с. 104.
 14. Мокрицька Н. П., Право соціального забезпечення : навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 536 с.
 15. Загальна декларація прав людини: резолюція Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
 16. Про затвердження форми акта про надання повнолітній особі соціальних послуг екстрено (кризово): указ Мінсоцполітики № 135 від 18 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-22#Text>
 17. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: постанова КМУ

- від 7 травня 2020р. № 560. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text>
18. Про соціальні послуги: закон України, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
19. Про правовий режим воєнного стану: закон України, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
20. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. Верховна Рада України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022>
21. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: постанова КМУ від 7 березня 2022р. № 214, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text>
22. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова КМУ, від 20 березня 2022р. № 332. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
23. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми “єПідтримка”: розпорядження КМУ, від 6 березня 2022 р. № 204-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text>
24. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: постанова КМУ, від 1 жовтня 2014 року № 505, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF#Text>
25. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: закон України, Відомості

- Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст.892). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
26. Бетлій О. В., Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2023. URL:
27. Мінфін, Середня заробітна плата, 2013-2022, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/>
28. Міністерство фінансів України, “Видатки на соціальну допомогу”, URL: https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance
29. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики: Лабораторія законодавчих ініціатив, від 8 листопада 2023р., URL: <https://parlament.org.ua/analytics/soczialni-poslugy-v-umovah-vijny-novi-zminy-ta-vyklyky/>
30. Про організацію надання соціальних послуг: постанова КМУ від 1 червня 2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>
31. Про затвердження класифікатора соціальних послуг: наказ Міністерства соціальної політики, від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
32. Порядок надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади: постанова КМУ від 16.03.2022 № 294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2022-%D0%BF#Text>
33. Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/ територіальної громади у соціальних послугах: наказ Міністерства соціальної політики від 19.04.2023 №130-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text>
34. Оцінка ефективності бюджетних програм за 2023 рік: звіт Міністерства соціальної політики URL: <https://www.msp.gov.ua/news/>

- 23656.html
35. Косаревич С. А., Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини, Центр Дністрянського, 2022. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia>
 36. Доценко І. О., Зарубіжний досвід фінансового забезпечення соціального захисту населення, Фінансовий простір. - 2015. - № 2. - С. 322-325. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_41
 37. Марко І. Ю., Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців / І. Ю. Марко, Є. І. Марко, І. М. Чернишова // *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. - 2019. - № 2. - С. 135-142.
 38. Balkan Transitional Justice. – 2021, Croatia Registers Over 3,000 More War Veterans During Pandemic URL: <https://balkaninsight.com/2021/12/13/croatia-registers-over-3000-more-war-veterans-during-pandemic/>
 39. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. – К. : НІСД, 2012. – 88 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
 40. Міністерство фінансів України, “Видатки держбюджету України”, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
 41. Татарин, Т. І. Управління фінансовими ресурсами підприємства : диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр» : спец. 8.03050801 – фінанси і кредит магістер. програма – управління фінансами суб'єктів господарювання / Тетяна Ігорівна Татарин ; наук. керівник к.е.н., доцент Н. Я. Спасів. – Тернопіль, 2017. – 105 с.
 42. Овсянюк-Бердадіна О. Ф, Крисько Ж. Л., “Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації”, 2017 с. 129 – 132
 43. Корнецький А., “Соціальне підприємництво: Ефективний інструмент подолання соціальних викликів в Україні?”, URL:

- https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/sotsial-ne-pidpriemnytstvo-efektyvnyu-instrument-podolannia-sotsial-nykh-vykykiv-v-ukraini/
44. О. Длугопольський, А. Козар, UDC 336.57, “Аналіз бюджетних витрат на соціальний захист населення: виклики пандемії COVID-1”
45. Open Budget. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://openbudget.gov.ua/nationalbudget/expenses?class=program&view=table>
46. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік, URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2023-582
47. Міністерство фінансів України, Рівень безробіття в Україні, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>
48. Міністерство фінансів України, Індекс інфляції, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
49. Міністерство фінансів України, Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
50. Нечипоренко А. В., Чернишова Т. О. Напрями вдосконалення системи управління публічними фінансами в Україні. *Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки* : збірник тез Податкового конгресу, 12 грудня 2019 р. Ірпінь: УДФСУ, 2019. С. 353–356.
51. Rekunen I., Kuzheliev M., Nechyporenko A., Nemsadze G. Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country’s socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. 2018. № 7. P. 8–18.
52. Nechyporenko A. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes: collective monograph. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 374–385.

53. Кужелєв М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 березня 2020 р. Ірпінь, 2020. С. 42–44.
54. Кужелєв М.О., Нечипоренко А.В. Фінансування охорони здоров'я в умовах глобальних викликів: український досвід. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 1(13). С. 85–94.
55. Posnova T., Nechyporenko A., Sokyрко O. Theoretical Aspects of Investing in Human Capital in the Conditions of Formation of the Creative Economy. *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2019. volume 95. P. 64–69.
56. Кужелєв М. О. Формування парадигми корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 3-4(1). С.60–63.
57. Pavliuk V., Kuzheliev M., Marova S., Bedrinets M., Lisnichuk O. Some Aspects of The Transformation of State Financial Control in The Framework of Public Administration Reform in Ukraine. *Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the Era of Global Pandemic* : Proceedings of the 36th International Business Information Management Association Conference (IBIMA), 4-5 November 2020, Granada, Spain. Granada, Spain, 2020. P. 12051–12059.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кошти виділені на соціальний захист в Україні за 2018-2023 роки

Показник	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	план	факт	план	Факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
Обсяг видатків бюджетів на соціальний захист населення, в т. ч.:	312,5	309,3	333,9	321,79	355,94	346,72	370,27	367,35	402,5	400,0	460,4	451,6
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	16,34	16,11	20,02	18,71	4,45	4,05	7,62	7,37	4,88	4,51	3,6	3,4
Соціальний захист пенсіонерів	158,23	157,94	191,52	191,23	212,71	212,33	212,3	211,95	239,41	236,2	273,7	273,7
Соціальний захист ветеранів війни та праці	10,45	10,23	10,15	9,88	2,31	2,24	2,39	2,33	1,95	1,54	0,54	0,47
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	42,56	41,88	50,15	44,09	2,46	2,18	3,08	2,9	15,4	14,4	26,6	24,2
Соціальний захист безробітних	0,17	0,15	0,21	0,19	7,1	6,74	1,9	1,89	1,65	1,59	1,11	1,08
Допомога у вирішенні житлового питання	70,47	69,23	45,20	41,89	39,63	39,41	51,61	51,37	44,5	42,3	38,7	36,5
Соціальний захист військовослужбовців	9,32	9,25	10,35	10,19	80,27	73,5	83,27	81,85	92,4	90,2	103	102,8
Інша діяльність у сфері соціального захисту	4,98	4,57	6,3	5,61	7,01	6,27	8,1	7,69	6,75	5,89	5,12	4,88

Джерело: складено автором на основі [45; 46]

Додаток Б

Статистичні дані фінансування програм соціального захисту за 2023 рік

Розмір фінансування програм соціального захисту, млрд. грн..	Відсоткове відношення виконання програми,	Додаткові витрати на реалізацію програми, млрд.грн
7,8	0,85	6,9
6,6	0,5	3,33
10,7	1,23	3,97
11,8	0,77	3,24
5,9	0,56	6,67
3,7	0,6	1,43
9,8	0,54	2,66
5,6	0,58	3,59
8,7	0,65	3,28
5,1	0,63	7,85
7,2	0,7	5,75
3,7	0,64	3,94
6	0,72	6,63
5,7	0,5	4,74
9,8	0,97	4,05
7,5	0,88	7,25
5,2	0,65	5,52
4,3	0,5	2,33
7,6	0,6	5,4
6,3	0,78	2,32
10,9	0,72	6,68
12,1	0,88	10,38
13,1	1,37	3,81
3,7	0,56	4,51
13,4	1,46	3,23

Джерело: складено автором на основі [47]

Додаток В

Дані використані для побудови моделі

Рік / квартал	ВВП, млн. грн (GDP)	Середня зарплата, грн (ASLR)	Кількість зареєстрованого безробітнього населення, тис.	Видатки з бюджету на безробітнє населення, грн
2013Q1	303753	3085.33	564.30	1428392.10
2013Q2	354814	3288.67	541.20	1435281.40
2013Q3	398000	3331.33	508.60	1447843.70
2013Q4	408631	3390.00	487.60	1517383.20
2014Q1	316905	3245.00	500.40	1597343.10
2014Q2	382391	3487.67	482.80	1628342.30
2014Q3	440476	3462.67	464.90	1550390.50
2014Q4	447143	3685.00	458.60	1619296.50
2015Q1	375991	3650.33	519.00	1684040.70
2015Q2	456715	4113.00	498.00	1647208.20
2015Q3	566997	4312.67	472.90	1670981.80
2015Q4	588841	4753.33	461.10	1735932.20
2016Q1	455298	4622.33	498.60	1888871.30
2016Q2	535701	5072.00	462.50	1705663.70
2016Q3	671456	5311.33	429.50	1732294.20
2016Q4	722912	5743.67	407.20	1827656.70
2017Q1	591765	6323.00	422.40	2128604.50
2017Q2	664307	6953.00	393.70	1910623.20
2017Q3	833640	7268.00	367.90	2124965.10
2017Q4	891515	7877.67	352.50	2353225.00
2018Q1	706141	7973.67	366.90	2381207.30
2018Q2	809938	8782.00	303.90	2146145.10
2018Q3	994728	9063.00	287.10	2379056.80

2018Q4	1049495	9650.67	341.70	2610520.00
2019Q1	820006	9629.67	340.70	2593745.70
2019Q2	932459	10430.33	287.10	2328129.60
2019Q3	1111962	10731.67	268.20	2587491.80
2019Q4	1112771	11223.33	338.20	2862615.60
2020Q1	858415	11006.67	349.40	4225707.60
2020Q2	879921	10850.33	517.70	4174704.50
2020Q3	1173113	11749.33	433.30	4225707.60
2020Q4	1310577	12780.00	459.20	4359840.50
2021Q1	1019715	12832.67	449.70	4045983.00
2021Q2	1182310	13785.00	344.80	3740983.00
2021Q3	1512884	14193.67	285.90	3845983.00
2021Q4	1735940	15260.00	295.00	4052367.10
2022Q1	1091508	13734.67	286.90	4021903.40
2022Q2	1030900	12855.33	316.40	3912921.30
2022Q3	1461098	13210.33	260.50	4017571.70
2022Q4	1655608	13361.67	186.50	4123217.20
2023Q1	1362537	12954.12	137.30	2634679.30
2023Q2	1463941	14582.68	113.40	2762088.10
2023Q3	1778356	14097.73	103.30	2634679.30
2023Q4	1932991	15567.57	96.10	2533280.50

Джерело: складено автором на основі [27; 41; 48; 49; 50]